

Tietokirjallisuuden valtiontuki

Kehittämissuhteita

Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2012:15

Tiina Käkelä-Puumala

Tietokirjallisuuden valtiontuki

Kehittämissuhteita

Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2012:15

Tiina Käkelä-Puumala

Opetus- ja kulttuuriministeriö / Undervisnings- och kulturministeriet
Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osasto / *Kultur-, idrotts- och ungdomspolitiska avdelningen*
PL / PB 29
00023 Valtioneuvosto / Statsrådet
<http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut>

Taitto: Erja Kankala, opetus- ja kulttuuriministeriö

ISBN 978-952-263-162-6 (PDF)
ISSN-L 1799-0327
ISSN 1799-0335 (PDF)

Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä/
Undervisnings- och kulturministeriets arbetsgruppspromemorior och utredningar 2012:15

Kuvailulehti

Julkaisija

Opetus- ja kulttuuriministeriö

Julkaisun päivämäärä

Tekijät (toimielimestä: toimielimen nimi, puheenjohtaja, sihteeri) FT Tiina Käkelä-Puumala	Julkaisun laji Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä	
	Toimeksiantaja Opetus- ja kulttuuriministeriö	
	Toimielimen asettamispv	Dnro
Julkaisun nimi (myös ruotsinkielinen) Tietokirjallisuuden valtioneuti; Kehittämisehdotuksia (Statligt stöd till facklitteratur; utvecklingsförslag)		
Julkaisun osat Muistio + liitteet		
Tiivistelmä Selvittäjän tehtävänä oli tehdä yhteenveto valtion tietokirjallisuudelle kohdistamasta tuesta sekä esittää konkreettisia ehdotuksia tukimuotojen kehittämiseksi. Selvityksen johdannossa käsitellään tietokirjallisuuden kenttää sekä suomalaisen tietokirjallisuuden tulevaisuudennäkymiä suhteessa tietokirjallisuuden kustantamisessa tapahtuneisiin muutoksiin ja tieteellisen tutkimuksen kansainvälistymiseen. Selvittäjä esittelee selvityksen I osassa tietokirjallisuuden valtioneutien nykyisiä muotoja ja nostaa II osassa esiin keskeisinä kehittämiskohteina tiedonjulkistamisen kohdeapurahat, tietokirjailijoiden ja tietokirjallisuuden kääntäjien kirjastoapurahat, tietokirjallisuuden viennin sekä korkeatasoisten oppikirjahankkeiden ja tiedejournalismin tukemisen. Osassa III selvittäjä tekee kaikkiaan kuusi toimenpide- ja kehittämissuotusta. Näistä neljä ensimmäistä liittyy tietokirjallisuuden tukimuotojen kehittämiseen: <ul style="list-style-type: none"> • Tiedonjulkistamisen kohdeapurahojen määrää tulisi kasvattaa siten, että vuosittain voitaisiin myöntää 10 kappaletta 6 kuukauden työskentelyapurahaa. • Kirjastoapurahajärjestelmää tulisi kehittää siten, että tietokirjailijoiden ja tietokirjallisuuden kääntäjien kirjastoapurahojen koko ja määrä kasvavat merkittävästi nykyisestä. • Tietokirjallisuuden vientiä tulisi kehittää vahvistamalla Suomen kirjallisuuden tiedotuskeskus FILI:n henkilöstöresursseja. • Opetus- ja kulttuuriministeriön tulisi jakaa laatu- ja kehittämistukea innovatiivisille ja esikuvallisille oppikirjahankkeille. Muita kehittämissuotuksia ovat: <ul style="list-style-type: none"> • Tietokirjailijan tulonmuodostuksen nykytilanteen selvittäminen. • Tietokirjoittamisen koulutuksen kehittäminen yliopistoissa. Selvittäjä kuuli työnsä aikana Suomen tietokirjailijat ry:tä, Tiedonjulkistamisen neuvottelukuntaa, Suomen kirjallisuuden tiedotuskeskus FILIä sekä Suomen tiedekustantajien liitto ry:n edustajia.		
Avainsanat tietokirjailijat, tietokirjallisuus, kirjailijoiden ja kääntäjien kirjastoapurahat, tiedonjulkistamisen kohdeapurahat, tietokirjallisuuden vienti, tietokirjoittamisen koulutus, oppikirjat		
Muut tiedot		
Sarjan nimi ja numero Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2012:15	ISSN 1799-0335 (PDF) -L 1799-0327	ISBN 978-952-263-162-6 (PDF)
Kokonaissivumäärä 33	Kieli suomi	Hinta
Luottamuksellisuus julkinen		Jakaja -
Kustantaja Opetus- ja kulttuuriministeriö		

Presentationsblad

Utgivare

Undervisnings- och kulturministeriet

Utgivningsdatum

Författare (uppgifter om organets namn, ordförande, sekreterare) FD Tiina Käkelä-Puumala	Typ av publication Undervisnings- och kulturministeriets arbetsgruppspromemorior och utredningar		
	Uppdragsgivare Undervisnings- och kulturministeriet		
	Datum för tillsättande av	Dnro	
Publikation (även den finska titeln) Statligt stöd till facklitteratur; utvecklingsförslag (Tietokirjallisuuden valtontuki; Kehittämisedotuksia)			
Publikationens delar Promemoria samt bilagor			
Sammandrag Utredaren hade till uppgift att göra en sammanfattning av det statliga stödet till facklitteratur samt att presentera konkreta förslag till utveckling av stödformerna. I inledningen till utredningen behandlas det facklitterära området samt den finska facklitteraturens framtidsutsikter i förhållande till förändringarna i förläggandet av facklitteratur och internationaliseringen inom den vetenskapliga forskningen. I del I presenterar utredaren de nuvarande statliga stödformerna för facklitteratur och i del II lyfts de viktigaste utvecklingsobjekten fram, dessa är: projektstipendierna för informationsspridning, biblioteksstipendierna för fackförfattare och översättare av facklitteratur, exporten av facklitteratur samt stödet till högklassiga läromedelsprojekt och vetenskapsjournalistik. I del III presenterar utredaren totalt sex åtgärds- och utvecklingsförslag. De fyra första av dessa anknyter till utvecklingen av stödformerna för facklitteratur: <ul style="list-style-type: none"> - Antalet projektstipendier för informationsspridning bör ökas så att man årligen kan bevilja 10 arbetsstipendier för 6 månader. - Biblioteksstipendiesystemet bör utvecklas så att storleken på och antalet biblioteksstipendier till fackförfattare och översättare av facklitteratur ökar avsevärt från nuvarande nivå. - Exporten av facklitteratur bör utvecklas genom att stärka personalresurserna vid Informationscentralen för Finlands litteratur FILI. - Undervisnings- och kulturministeriet bör bevilja kvalitets- och utvecklingsstöd till innovativa och föredömliga läromedelsprojekt. Övriga utvecklingsförslag är: <ul style="list-style-type: none"> - Utredning av nuläget i fråga om fackförfattarnas inkomststruktur. - Utveckling av utbildningen inom facklitteratur vid universiteten. Under arbetets lopp konsulterade utredaren Finlands facklitterära författare rf, Delegationen för informationsspridning, Informationscentralen för Finlands litteratur FILI samt Förbundet för vetenskapspubliserings i Finland rf.			
Nyckelord fackförfattare, facklitteratur, biblioteksstipendier för författare och översättare, projektstipendier för informationsspridning, export av facklitteratur, utbildning inom facklitteratur, läromedel			
Övriga uppgifter			
Seriens namn och nummer Undervisnings- och kulturministeriets arbetsgruppspromemorior och utredningar 2012:15		ISSN 1799-0335 (PDF) -L 1799-0327	ISBN 978-952-263-162-6 (Online)
Sidoantal 33	Språk finska	Pris	Sekretessgrad offentlig
Distribution -		Förlag Undervisnings- och kulturministeriet	

Description**Publisher**

Ministry of Education and Culture

Date of publication

<p>Authors</p> <p>Dr. Tiina Käkälä-Puumala</p>	<p>Type of publication Reports of the Ministry of Education and Culture, Finland</p>	
	<p>Contracted by</p>	
	<p>Committee appointed on</p>	<p>Dnro</p>
<p>Name of publication Government support to non-fiction; Proposals for development</p>		
<p>Parts of Publication</p>		
<p>Abstract</p> <p>The task of the rapporteur was to produce a summary of government support to non-fiction and present concrete proposals for developing forms of support.</p> <p>The introduction to the study focuses on the field of non-fiction and the future prospects of Finnish non-fiction in relation to changes that have taken place in the publishing of non-fiction and the internationalisation of scientific research. In Part I of the report, the rapporteur introduces current forms of government support to non-fiction and in Part II states the following as central development targets: Public Information Grants, library grants for writers and translators of non-fiction, support for export of non-fiction and support for high-quality textbook projects and science journalism.</p> <p>In Part III the rapporteur makes a total of six proposals for action and development. The first four are related to developing forms of support for non-fiction.</p> <ul style="list-style-type: none"> - The amount of Public Information Grants should be increased to enable the allocation of ten six-month scholarships each year. - The system of library grants should be developed to enable a significant increase in the size and amount of library grants for writers and translators of non-fiction. - Export of non-fiction should be developed by increasing staff resources at the Finnish Literature Exchange (FILI). - The Ministry of Education and Culture should allocate quality and development support to textbook projects that are innovative and can function as an example for others. <p>Other proposals for development are:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Determining the current situation in the income formation of non-fiction writers. - Development of the teaching of non-fiction writing in universities. <p>During the work, the Finnish Association of Non-fiction Writers, the Committee for Public Information in Finland, the Finnish Literature Exchange (FILI) and representatives of the Finnish Association for Scholarly Publishing were heard by the rapporteur.</p>		
<p>Key words non-fiction writers, non-fiction, library grants for writers and translators, Public Information Grants, export of non-fiction, education in the writing of non-fiction, textbooks</p>		
<p>Other information</p>		
<p>Name and number of series Reports of the Ministry of Education and Culture, Finland 2012:15</p>	<p>ISSN -L 1799-0327 1799-0335 (Online)</p>	<p>ISBN 978-952-263-162-6 (PDF)</p>
<p>Number of pages 33</p>	<p>Language Finnish</p>	<p>Price -</p> <p>Degree of confidentiality public</p>
<p>Distributed by -</p>	<p>Published by Ministry of Education and Culture</p>	

Sisältö

Johdanto	7
I Mitä tietokirjallisuuteen kuuluu?	9
Tietokirjallisuuden kenttä	9
Suomalaisen tietokirjallisuuden tulevaisuudennäkymistä	10
II Valtion tuki tietokirjallisuudelle	13
1. Tiedonjulkistamisen neuvottelukunnan jakamat kohdeapurahat	13
2. Kirjailijoiden ja kääntäjien kirjastoapurahat ja -avustukset	14
3. Tietokirjallisuuden käännös- ja suomennostuki	14
4. Vähälevikkisen laatukirjallisuuden ostotuki kirjastoille	15
5. Selkokiellisen kirjallisuuden tuki	15
6. Kansallisesti merkittävät kirjahankkeet	16
Kirja-alan välillinen tuki ja julkiset kirjahankinnat	16
III Tietokirjallisuuden tuen kehittämistarpeet	17
Tiedonjulkistamisen kohdeapurahat	17
Tietokirjailijoiden ja tietokirjallisuuden kääntäjien kirjastoapurahat	19
Tietokirjallisuuden vienti	20
Tiedejournalismin tuki	22
Oppikirjahankkeiden laatu- ja kehittämistuki	22
IV Kehitysehdotuksia	24
Tukimuotoja koskevat ehdotukset	24
Muut kehittämissuhteet	26
V Käytetyt lähteet	29
Liitteet	31

Johdanto

Suomen kirja-ala elää tietokirjallisuuden varassa. Julkaistusta kirjallisuudesta n. 80 % kuuluu tietokirjallisuuden piiriin ja tietokirjallisuutta julkaistaan vuosittain n. 8 000 nimekettä.¹ Kun ottaa huomioon, että monilla tietokirjoilla on useita tekijöitä, tietokirjojen kirjoittajien ja kääntäjien joukko on paljon suurempi kuin mitä tuo nimekemäärä kertoo. Aivan viime vuosia lukuun ottamatta julkaistun tietokirjallisuuden määrä on myös kasvanut voimakkaasti. Vuosien 1988–2008 välisenä aikana Suomessa julkaistujen kirjauutuuk-sien määrä kasvoi noin 50 prosenttia, ja tästä suurin osa oli tietokirjallisuutta (Ekholm & Repo, 63). Tietokirjallisuuden saama julkinen tuki ei kuitenkaan ole kehittynyt samassa suhteessa.

Tarvetta tuen uudelleenarvioinnille olisi kuitenkin juuri nyt. Tietokirjallisuuden työskentelyapurahojen hakijoiden määrä on ollut jatkuvassa kasvussa ja tiedonjulkistamisen muodot ovat monipuolistuneet. Tiedonhankinnan tavat ovat muuttumassa, ja kustannus-ala on historiallisessa murrosvaiheessa. Suomalainen koulutusjärjestelmä ja pedagoginen osaaminen on herättänyt suurta kansainvälistä huomiota ja suomalainen tietokirjallisuus on alkanut kiinnostaa kansainvälisiä kustantajia.

Valtion tietokirjallisuudelle osoittama tuki koostuu tiedonjulkistamisen kohdeap-urahoista, kirjastoapurahoista ja -avustuksista, tietokirjallisuuden käänös- ja suomen-nostuesta sekä vähälevikkisen laatukirjallisuuden ostotuesta. Tuki koskee yleistä tieto-kirjallisuutta (ei siis tieteellistä tutkimuskirjallisuutta eikä oppikirjoja), ja sen määrä on vuositasolla noin miljoona euroa. Tukea hallinnoivat opetus- ja kulttuuriministeriön kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osasto sekä korkeakoulu- ja tiedepolitiikan osasto. Valtio myös tukee kirja-alaa välillisesti yleisten kirjastojen ja koulujen kirjahankintojen sekä painettujen kirjojen alhaisemman arvonlisäveroprosentin kautta.

Keskustelua tietokirjallisuuden tuen määrästä, tuen kohteista ja tietokirjallisuuden ase-masta valtion tiede- ja kulttuuripolitiikassa on käyty jo pitkään. Tämän selvityksen tarkoi-tuksena on tehdä yhteenveto valtion tietokirjallisuudelle kohdistamasta tuesta sekä esittää konkreettisia ehdotuksia tukimuotojen kehittämiseksi. Osa jatkossa esiteltävistä ongelmista ja kehittämistarpeista on sellaisia, joihin eri tahot ja toimijat ovat ottaneet kantaa useasti aiemminkin. Tämän rinnalle olen kuitenkin pyrkinyt tuomaan myös uusia ratkaisuja ja kehitysmahdollisuuksia.

Selvitystä varten olen käynyt läpi tietokirjallisuuden asemasta aiemmin tehtyjä sel-vityksiä ja julkista keskustelua eri muodoissaan. Käytetyistä lähteistä keskeisimmät ovat Doris Stockmannin Kirja Suomessa (2000/päivitysosa 2005), sekä Kai Ekholmin ja Yrjö

¹ Lähde: Kansalliskirjasto

Revon toimittama katsaus Kirja tienhaarassa vuonna 2020 (2010). Tärkeänä taustamateriaalina ovat olleet myös tiedonjulkistamisen neuvottelukunnan teettämä selvitys ”Kirjoitan öisin” – tiedonjulkistamisen tekijät ja apurahoitus (1998) sekä Suomen tietokirjailijat ry:n jäsentutkimus Asiantuntijakirjailijat (Kalalahti 2004). Taustamateriaalina on käytetty myös OKM:n tietokirjallisuuden tuen koordinoitutyöryhmän selvitystä vuodelta 2001.

Lisäksi olen pyytänyt kommentteja tietokirjallisuuden tuen kehittämistarpeista seuraavilta tahoilta:

- Suomen tietokirjailijat ry
- Tiedonjulkistamisen neuvottelukunta
- Suomen kirjallisuuden tiedotuskeskus FILI
- Suomen tiedekustantajien liitto ry

Kommentteja selvitykseen ovat antaneet myös useat opetus- ja kulttuuriministeriön vastuuvirkamiehet.

Koska tämän selvityksen aiheena on tietokirjallisuuden valtiontuki, olen rajannut sen ulkopuolelle tukia ja tulomuotoja, jotka kuitenkin vaikuttavat tietokirjailijan tulonmuodostuksen kokonaisuuteen. Tulonmuodostuksen nykytilanne vaatisikin oman erillisen selvityksensä. Näihin tuloihin kuuluu yksityinen tuki, jota myöntävät säätiöt ja muut julkisyhteisöt. Yksityisen tuen määrästä on hankalaa esittää kattavia lukuja, mutta aiemmin tehtyjen tietokirjailijan tulonmuodostusta koskevien selvitysten perusteella yksityinen tuki on määrällisesti ollut suurempaa kuin valtiontuki.

Edelleen olen rajannut pois tekijänoikeudelliset korvaukset (lainauskorvaukset), joka ei ole tukimuoto vaan lakisääteistä tuloa, joka maksetaan valtion budjettivaroista. Tekijänoikeuteen liittyvät myös valokopiointikorvaukset, joita Kopiosto kerää, ja joita kirjailijajärjestöt tilittävät jäsenilleen mm. apurahoina.²

Selvityksen I osassa käsittelemme itse tietokirjallisuuden määritelmää ja siihen liittyviä rajauksia ja ongelmia. Tämän jälkeen käyn läpi suomalaisen tietokirjallisuuden tulevaisuudennäkymiä suhteessa tietokirjallisuuden kustantamisessa tapahtuneisiin muutoksiin ja tieteellisen tutkimuksen kansainvälistymiseen. Selvityksen II osassa esittelen tietokirjallisuuden tukien nykytilanteen ja III osassa keskeiset tuen kehittämistarpeet. Osassa IV teen edellisten pohjalta joukon toimenpide- ja kehittämishdotuksia.

Helsingissä 16. huhtikuuta 2012

Tiina Käkelä-Puumala

² Tietokirjailijoita edustava Suomen tietokirjailijat ry jakaa apurahoja sekä jäsenilleen että järjestöön kuulumattomille. Vuosittain noin neljännes apurahan saajista on järjestöön kuulumattomia.

I Mitä tietokirjallisuuteen kuuluu?

Tietokirjallisuuden kenttä

Tietokirjallisuudeksi luokiteltavien julkaisujen kenttä on laaja. Se ulottuu tieteellisestä tutkimuskirjallisuudesta yleistajuisiin suuren yleisön tietokirjoihin ja mielipidekirjallisuudesta ammatillisille tai muille erityisryhmille tarkoitettuihin oppaisiin ja hakuteoksiin. (Tietokirjallisuuden lajeista ks. liite 1.)

Suurin osa vuosittain ilmestyvästä tietokirjallisuudesta on kotimaisten tekijöiden kirjoja, sillä käännöksinä ilmestyy noin 1000 nimekettä vuodessa (Suomen virallinen tilasto 2011, 550).³ Myydystä kotimaisesta kirjallisuudesta suurimman osan kattavat Suomen Kustannusyhdistyksen (SKY) kuuluvat kustantamot (Ekholm & Repo 2010, 64). SKY:n omista tilastoissa tietokirjallisuuden ja oppikirjojen yhteenlaskettu osuus kirjamyynnistä on ollut keskimäärin kahden kolmanneksen luokkaa; oppikirjojen osuus on ollut noin kolmannes koko kirjamyynnistä. SKY:n tilastot eivät kuitenkaan kata kuin osan tietokirjallisuudesta, sillä perinteisesti yli kaksi kolmasosaa Suomessa vuosittain julkaistavista tietokirjoista on julkaissut jokin muu kuin SKY:n jäsenkustantamo.

Tietokirjallisuus liittyy suomen kielessä suoraan *tieto*-sanaan, ja sillä voidaan viitata hyvin monenlaisiin asioihin: tutkimuksen kautta tuotettuun uuteen tietoon, kriittisesti arvioituun tietoon, kokemustietoon, olemassa olevan tiedon uudelleen jäsentämiseen ja tiedon yleistajuistamiseen (mm. Kalalahti 2004, 13–14; Hiidenmaa 2008, 14–17).⁴

Tässä selvityksessä tietokirjallisuudesta puhutaan nk. yleisen tietokirjallisuuden merkityksessä: tämä on kustannusalalla vakiintunut käsite, jolla viitataan suurelle yleisölle suunnattuun yleistajuiseen tieto- ja tiedekirjallisuuteen.

Yleisen tietokirjallisuuden määritelmä on kuitenkin itsessään erilaisten rajanvetojen tulos, ja luokittelun periaatteet voivat toisinaan olla ongelmallisia. Tietokirjallisuus erotetaan yleensä tutkimuskirjallisuudesta, joka on suunnattu ammatilliselle erityisryhmälle. Kuitenkin ero julkaistun tutkimustiedon ja yleistajuisen tiedekirjan välillä vaihtelee eri

³ Vuosittain Suomessa julkaistaan n. 12 000 nimekettä, joista uusia nimekkeitä on n. 11 000 kappaletta ja uusintapainoksia n. 1000 kappaletta. Kun julkaistuista nimekkeistä vähennetään erilaisten julkisyhteisöjen, kuten järjestöjen, seurojen, yliopistojen ja valtion virastojen kustantamat pienpainatteet, joita ei aina ole tarkoitettu kaupalliseen levitykseen, jää jäljelle n. 10 000 nimekettä, joista 8 000 on tietokirjallisuutta ja 2 000 kaunokirjallisuutta. Lähde: Kansalliskirjasto.

⁴ Esimerkiksi angloamerikkalaisessa maailmassa tietokirjallisuuteen viitataan useimmiten yleistermillä *non-fiction*, joka tarkoittaa tällöin kaikkea muuta paitsi kaunokirjallisuutta. Ruotsin tietokirjallisuutta tarkoittava yleistermi *facklitteratur* viittaa puolestaan ammatti- tai oppialoihin liittyvään kirjallisuuteen.

tieteenaloilla. Lääketieteessä tai teknisissä tieteissä julkaistu artikkeli, artikkelikokoelma tai monografia on tutkimuskirjallisuutta. Kuitenkin on olemassa tieteenaloja (esim. historiatieteet), joilla ensisijainen julkaisu on yleistajuinen tiedekirja. Myöskään potentiaalisen yleisön koko ei ole aina riittävä kriteeri: esimerkiksi peruskoulun oppikirjojen käyttäjät ovat erityisryhmä ikänsä puolesta, mutta näiden lukijoiden määrä on miltei sama kuin koko ikäluokka. Toisinaan subjektiivisuutta korostava mielipidekirjallisuus (esseet, pamfletit, uskonnolliset kirjat) on rajattu pois tietokirjallisuudesta (esim. Kalalahti 2004, 14), vaikka subjektiiviset arvostukset ohjaavat luonnollisesti myös tietokirjoittamista ja tiedon popularisointia.

Tietokirjallisuuden määritelmällä on kuitenkin kulttuuri- ja tiedepoliittista merkitystä, koska tällä hetkellä valtion tuki kohdistuu juuri yleiseen tietokirjallisuuteen (johon sisältyvät myös lasten tietokirjallisuus sekä mielipidekirjallisuus). Määritelmän ja sitä kautta myös tuen ulkopuolelle jää oppikirjallisuus sekä ammatillisille erityisryhmille suunnattu kirjallisuus. Vaikka käytän jatkossa yleisen tietokirjallisuuden määritelmää, käsittelen tässä selvityksessä erikseen myös oppikirjallisuuden tukemista.

Suomalaisessa kulttuuri- ja tiedepoliittisessa päätöksenteossa ja julkisessa keskustelussa termi *kirjallisuus* käsitetään usein kapeasti ainoastaan kaunokirjallisuudeksi. Tällöin tietokirjallisuuden kirjoittaminen luovana työnä sekä tietokirjailijoiden yhtäläinen julkisen tuen tarve jää helposti näkymättömiin. Tietokirjoittamisen tuen kehittämisessä on tärkeää huomioida itse tuettavan kentän heterogeenisyys ja se, että tietokirjallisuutta kirjoitetaan hyvin erilaisissa tilanteissa ja hyvin erilaisiin tarpeisiin. Tietokirjoittamiseen keskeisesti liittyvä päämäärä on tiedon jakaminen ja yleistajuistaminen – viime kädessä tieteen kosketuspinta kansalaisten arkeen sekä yhteiskunnalliseen keskusteluun ja päätöksentekoon. Toisaalta tietokirjailijat ovat myös osa samaa luovaa taloutta, johon yleensä lasketaan kuuluvaksi taiteilijat ja muut kulttuuritoimijat. Tietokirjoittaminen uuden tiedon tuottamisena ja olemassa olevan tiedon uudelleenjäsentämisenä on ”merkityssisältöihin perustuvaa tuotantoa”⁵ – jo määritelmällisesti osa muuta kulttuurituotantoa.

Suomalaisen tietokirjallisuuden tulevaisuudennäkymistä

Julkaistun tietokirjallisuuden määrä on vuoden 2008 jälkeen kääntynyt selvään laskuun. Ilmiön taustalla on useita syitä: tiedonhankkimisen tapojen muuttuminen, taloudellisen taantuman vaikutukset kirjankustantamiseen sekä kirjallisuuden digitalisoitumisen aikaansaamat muutokset. Liioittelematta voi todeta kirja-alan olevan keskellä historiallista murrosta, jonka vaikutuksista tietokirjallisuuden julkaisemiseen ja tietokirjailijan tulonmuodostukseen on olemassa vasta viitteellistä tietoa. Murros pitää sisällään sekä uhkia että uusia mahdollisuuksia.

Ilmeinen uhka on kirjamyynnin ja julkaisemisen jo jonkin aikaa jatkunut lasku. Kirjojen myynti ei ole Suomessa kasvanut kymmeneen vuoteen, ja myynniltään suurimman kirjallisuudenlajin tietokirjojen myynti on selvästi vähentynyt (Ekholm & Repo 2010, 53). Ensisijaisesti tämä on seurausta suurteosten määrän vähenemisestä, koska tietoa haetaan yhä enemmän suoraan verkosta (71–72, 83).

Tämän lisäksi kirjallisuuden kasvava digitalisoituminen on tuonut jo mukanaan muutoksia, jotka tulevaisuudessa vahvistuvat entisestään. Digitalisoituminen muuttaa kirja-alan ansaintalogiikkaa tavoilla, joita voi olla hankala vielä ennakoita, mutta todennäköisiä

⁵ Cronberg 2010, 10.

muutoksia ovat ainakin kirjakauppojen väheneminen, sähköisten jakelukanavien ja laitevalmistajien lisääntyvä osuus julkaisemisen arvoketjusta, pienten tiedekustantajien määrän väheneminen ja julkaistavien nimekkeiden määrän lasku.

Lisäksi verkon käyttö on johtanut jo nyt uudennäköisiin rajanvetoihin maksullisen ja maksuttoman aineiston suhteen. Tiedejulkaisuissa tämä merkitsee nk. open access -periaatetta ja siihen liittyviä käytäntöjä, jotka vaikuttavat tällä hetkellä maamme yliopistoissa ja erityisesti ammattikorkeakouluissa. Open access -periaate tähtää tutkimustiedon avoimeen saatavuuteen, ja tähän mennessä se on koskenut ainoastaan tutkimustulosten raportointia tiedejulkaisuissa sekä tutkimusaineistojen yleistä saatavuutta. Periaatteella on kuitenkin vaikutusta tiedekustantamiseen laajemmin esimerkiksi siten, että artikkelikokoelmien julkaiseminen tulee jatkossa todennäköisesti huomattavasti vähenemään, mikäli artikkeliaineisto on ollut kokonaan tai osittain jo verkossa saatavilla. Open access sisältää myös joukon avoimia kysymyksiä esimerkiksi tekijänoikeuksien suhteen, sillä sähköisen julkaisemisen sopimuskäytännöt ja tekijänoikeudet saattavat vaihdella suurestikin kustantajasta riippuen.

Toisaalta digitalisoituminen on myös potentiaalinen kirjatalouden kasvutekijä, koska digitaalisen aineiston myynti on ollut hitaassa kasvussa samaan aikaan kun painetun kirjallisuuden myynti on vähentynyt. Myytävästä digitaalisesta aineistosta valtaosa on oppikirjoja ja tietokirjallisuutta. Digitalisoitumisen myötä kustantamiseen liittyvät varastointi- ja logistiikkakulut vähenevät, ja kirjoja on mahdollisuus pitää myynnissä huomattavasti pitempään kuin painettua kirjallisuutta (nk. pitkä häntä -ilmiö).

Eräs potentiaalinen kasvunäkymä tietokirjallisuudelle voi avautua myös entistä laajamittaisemmasta viennistä. Suomalaisen tietokirjallisuuden vienti on toistaiseksi ollut pienimuotoista, ja se on käsittänyt lähinnä Suomea ja suomalaista kulttuuria käsittelevää kirjallisuutta. Kuitenkin jo pelkästään muut Pohjoismaat voisivat olla nykyistä paljon merkittävämpi markkina-alue suomalaiselle tietokirjallisuudelle. Ongelmana on kuitenkin pitkään Suomessa ollut se, että suuret kustantajat eivät ole olleet kiinnostuneita tietokirjallisuuden viennistä. Kiinnostusta vientiin ja potentiaalisia markkinoita voisi olla erikoistuneilla pienkustantamoilla, mutta niiltä taas puuttuvat taloudelliset resurssit.

Kommentteja suomalaisen tietokirjallisuuden nykytilanteesta ja tulevaisuudennäkemistä kysyttiin **Suomen tiedekustantajien liiton** edustajilta. Tiedekustantajien mukaan keskeisen osan tiedekustantamisesta muodostaa juuri laajalle yleisölle tarkoitettu tiedekirjallisuus, ei erikoistunut tutkimuskirjallisuus. Tiedekustantajat huomaavat myös, että vallitseva trendi valtion tukipolitiikassa 2000-luvulla on ollut se, että tuen suunta on vaihtunut kustantajilta tekijöille: kirjallisuuden valikoiva tuotantotuki poistui vuonna 2002, ja vaikka vähälevikkisen kirjallisuuden ostotuki vastaavasti kasvoi, se ei täysin korvannut puuttuvaa tuotantotukea. Tietokirjallisuuden digitalisoitumisen vaikutukset olivat tiedekustantajien mielestä vielä hankalasti arvioitavissa: yleiskuva oli se, että digitaalisen tietokirjallisuuden markkinoita ei tällä hetkellä juuri ole, tai niissä on suurta tieteenalakohtaista vaihtelua. Lisäksi tarvepainatus (print on demand) on lähtenyt hitaasti liikkeelle.

Suomi on pieni kielialue, ja suomenkielisen tieteellisen tutkimuksen historia ulottuu vain runsaan sadan vuoden taakse. Yksi suomalaisen tietokirjallisuuden perusedellytys myös tulevaisuudessa on se, että tieteen ja tutkimuksen kieli pysyy ajantasaisena. Yliopistojen viimeaikainen kansainvälistymiskehitys on johtanut tilanteeseen, jossa tutkijat julkaisevat yhä enemmän suoraan englanniksi tai muilla suurilla kielillä. Kansainväliset julkaisut arvioidaan useissa tapauksissa jo lähtökohtaisesti arvokkaammaksi kuin kotimaiselle tiedeyhteisölle suunnatut julkaisut, mikä vaikuttaa puolestaan siihen, että julkaisujen kieleksi valikoituu yhä useammin jokin muu kuin kotimaiset suomi ja ruotsi. Vaikka

tieteellisten julkaisujen kansainvälisyys on monissa tapauksissa täysin perusteltua (mm. siksi, että tutkimuksen potentiaalinen yleisö ja hyödyntäjät löytyvät jostakin muualta kuin Suomesta), tällä kehityksellä on seurauksia, jotka voivat pitkällä tähtäimellä köyhdyttää sekä suomenkielisen tieteen sisältöä että tieteellisen tiedon yleistä tunnetuksi tekemistä. Jos tutkimuskirjallisuutta suomeksi julkaisevien tutkijoiden määrä merkittävästi vähenee, heikentyy väistämättä myös tieteellisen termistön suomentaminen, mitä prosessia tieteessä tulee jatkuvasti pitää yllä. Tämä puolestaan vaikuttaa myös siihen, miten tutkimustietoa yleistajuistetaan esimerkiksi tiedejournalismissa ja suurelle yleisölle tarkoitettussa tiedekirjallisuudessa.

Suomen tietokirjailijat ry kommentoi kysymystä suomenkielisen tietokirjallisuuden tulevaisuudesta ja korosti, että tieteen kielen yleistajuistamisessa tulee huomioida myös se, että kielitarpeet fragmentoituvat. Tietokirjallisuuden tulee tavoittaa kaikki maassa olevat kieliryhmät, joista kasvavana ryhmänä ovat maahanmuuttajat.

II Valtion tuki tietokirjallisuudelle

Tietokirjallisuuden valtiontukea hallinnoi opetus- ja kulttuuriministeriö, ja tuki on kana-voitu sen kahden osaston kautta: korkeakoulu- ja tiedepolitiikan osaston (KTPO)⁶ sekä kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osaston (KUPO). Tuen muodot ovat seuraavat:⁷

- 1 Tiedonjulkistamisen neuvottelukunnan jakamat kohdeapurahat (KTPO)
- 2 Kirjailijoiden ja kääntäjien kirjastoapurahat ja -avustukset (KUPO)
- 3 Tietokirjallisuuden käännös- ja suomennostuki (KTPO/KUPO)
- 4 Vähälevikkisen kirjallisuuden ostotuki kirjastoille (KUPO)
- 5 Selkokielisen kirjallisuuden tuki (KUPO)
- 6 Kansallisesti merkittävät kirjahankkeet (KTPO/KUPO).

1. Tiedonjulkistamisen neuvottelukunnan jakamat kohdeapurahat

Tiedonjulkistamisen neuvottelukunta perustettiin vuonna 1972 jakamaan valtion tiedonjulkistamispalkinnot. Vuodesta 1973 neuvottelukunta alkoi myöntää myös tiedonjulkistamisen kohdeapurahoja.

Apurahat myönnetään yksilöille ja työryhmille, ja niitä saavat sekä tietokirjahankkeet että muu tiedonjulkistaminen. Vuonna 2011 jaettu summa oli 165 000 euroa ja summa on ollut sama myös muutamana aiempina vuonna. Apurahoista pääosa on suuruudeltaan 1 500–5 000 euroa; vuonna 2011 oli myönnetty vain kaksi 9 400 euron apurahaa kuuden kuukauden työskentelyyn.

Viime vuosina apurahoista on kirjahankkeille myönnetty keskimäärin noin 80 % ja noin 20 % on jaettu TV- ja radio-ohjelmien, lehtiartikkeleiden tai sähköisessä muodossa

6 Ministeriön koulutus- ja tiedepolitiikan osastolla tehtiin organisaatiomuutos, joka tuli voimaan 1.2.2012. Sen mukaan yleissivistävän ja ammatillisen koulutuksen kokonaisuudesta muodostettiin koulutuspolitiikan osasto (KOPO) ja korkeakoulu- ja tiedepolitiikan kokonaisuudesta korkeakoulu- ja tiedepolitiikan osasto (KTPO).

7 Valtion tietokirjallisuudelle osoittaman tuen kokonaismäärää on hankala esittää tarkkoina lukuina, koska osa tuesta kohdistuu esimerkiksi kirjallisuutta ja lukemisharrastusta yleisesti edistävälle yhteisöille tai organisaatioille, jolloin tietokirjallisuuden osuuden rajaaminen erikseen on mahdotonta. Tukeen ei tässä selvityksessä ole laskettu mukaan tiedonjulkistamisen valtionpalkintoja (160 000 euroa vuonna 2011) eikä eräille kansallisesti merkittävälle isoille julkaisu- ja tutkimushankkeille myönnettyä tukea. Yhteenveto valtion kirjallisuudelle osoittamasta tuesta esitetään liitteessä 2.

julkaistavien tietotuotteiden tekemiseen. Tämän lisäksi neuvottelukunta myöntää apurahoja myös tiedonjulkistamista edistävään koulutukseen.

Tiedonjulkistamisen valtionpalkinnot

Vuonna 2011 tiedonjulkistamisen valtionpalkintoina jaettiin yhteensä kymmenen palkintoa sekä yksittäisille henkilöille että työryhmille. Palkinnoista kaksi oli elämäntyöpalkintoja ja kahdeksan muuta palkintoa. Palkinto myönnetään ajankohtaisesta tiedonjulkistamistyöstä, joka voi olla korkeatasoinen tietoteos tai muu tietotuote. Palkinto voidaan myöntää myös esimerkillisestä, pitkäjänteisestä ja monimuotoisesta tiedonjulkistamistyöstä. Palkintosumma oli yhteensä 160 000 euroa. Elämäntyöpalkinnot ovat suuruudeltaan 20 000 euroa ja muut palkinnot 15 000 euroa. Palkintosumma oli vuonna 2011 poikkeuksellisen korkea johtuen tiedonjulkistamisen neuvottelukunnan juhlavuodesta. Aiempina vuosina palkintosummat ovat olleet pienempiä (esimerkiksi vuonna 2010 80 000 euroa).

2. Kirjailijoiden ja kääntäjien kirjastoapurahat ja -avustukset

Kirjastoapurahat ja -avustukset on suurin julkinen kirjallisuuden tukimuoto Suomessa. Siitä säädetään kirjastoapurahalaisissa (laki eräistä kirjailijoille ja kääntäjille suoritettavista apurahoista ja avustuksista 236/1961) ja -asetuksessa (asetus eräistä kirjailijoille ja kääntäjille suoritettavista apurahoista ja avustuksista 46/1964). Lain mukaan valtion varoista jaetaan apurahoja vuosittain kirjailijoille ja kääntäjille sen johdosta, että heidän kirjoittamiaan tai kääntämiään kirjoja pidetään maksuttomasti käytössä yleisissä kirjastoissa (236/1961). Jaettavien apurahojen ja avustusten kokonaismäärä on 10 % edellisenä kalenterivuonna kuntien ylläpitämiin yleisiin kirjastoihin hankittuun kirjallisuuteen käytetystä rahamäärästä. Määräraha on vuosittain noin 2,6–2,9 miljoonaa euroa.

Tukijärjestelmä edistää kattavuutensa ansiosta kirjallisuutta monipuolisesti: miltei kaikki suomalaiset kirjailijat ja kääntäjät saavat tai ovat saaneet tukea jossakin uransa vaiheessa. Apurahat on tarkoitettu kirjailijoiden ja kääntäjien luovaan työskentelyyn, avustuksia myönnetään taloudellisin tai sosiaalisin perustein. Apurahoihin ja avustuksiin varatusta määrärahasta 90 % myönnetään kaunokirjallisuudelle ja 10 % tietokirjallisuudelle. Lain mukaan kirjailijoille ja kääntäjille jaetaan apurahoja ja avustuksia seuraavasti: sekä kaunokirjailijoiden että tietokirjailijoiden määrärahaosuuksista 76 % apurahoina luovaan kirjalliseen työhön, 16 % apurahoina kääntäjille ja 8 % avustuksina. Tietokirjallisuuden hakemuksia oli vuonna 2011 24 % kaikista hakemuksista ja kaunokirjallisuuden vastaavasti 76 %.

Vuonna 2011 kirjastoapurahoihin ja -avustuksiin käytettävissä oleva määräraha oli 2 894 251 euroa. Tietokirjallisuuden osuus tästä oli 289 425 euroa. Tietokirjallisuuden kirjastoapurahat olivat suuruudeltaan keskimäärin 1 000–2 000 euroa.

Tuen jakamisesta vastaa opetus- ja kulttuuriministeriön asettama kirjailijoiden ja kääntäjien kirjastoapurahalautakunta, joka toimii taiteen keskustoimikunnan yhteydessä.

3. Tietokirjallisuuden käänös- ja suomennostuki

Ministeriö myöntää Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran yhteydessä toimivalle Suomen kirjallisuuden tiedotuskeskus FILI:lle erilaisia tukia jaettavaksi edelleen suomalaisen

kirjallisuuden ulkomaisen tuntemuksen ja levikin sekä kirjallisuuden kulttuurivaihdon ja -viennin edistämiseen.

KUPO myöntää FILI:lle tukia jaettavaksi suomalaisen kirjallisuuden kääntämiseen, julkaisemiseen ja tunnetuksi tekemiseen. Vuonna 2011 tuen kokonaismäärä oli yhteensä 480 000 euroa. Summa on osoitettu kaunokirjallisuuden tukemiseen, mutta sen kautta rahoitetaan myös joitakin Suomea ja suomalaista kulttuuria käsitteleviä tietokirjahankkeita. Vuonna 2011 tästä määrärahasta myönnettiin tukea tietokirjahankkeille 14 611 euroa.

Yksinomaan tietokirjallisuudelle on osoitettu KTPO:n FILI:lle myöntämä tuki, jonka kokonaismäärä vuonna 2011 oli yhteensä 170 000 euroa. Tuki koostuu seuraavista:

- Laadukkaan vähälevikkisen tietokirjallisuuden suomennostuki
- Julkaisu- ja käännöstuki ruotsinkielistä tietokirjallisuutta julkaiseville kustantajille
- Tuki Suomen tietokirjallisuus maailmalle -hankkeeseen.

4. Vähälevikkisen laatukirjallisuuden ostotuki kirjastoille

Opetus- ja kulttuuriministeriö jakaa veikkausvoittovaroista vähälevikkisen laatukirjallisuuden ostotukea kirjastoille. Tuen määräraha vuonna 2011 oli 870 000 euroa. Ostotuella on hankittu kirjastoihin vuosittain noin 45 000–47 000 kirjaa. Kirjastot voivat käyttää ostotukea myös kirjojen hankkimiseen kouluille.

Ostotuen jakaminen on kanavoitu BTJ Finland Oy kautta. Kirjastot voivat tilata päätoksen liitteinä olevilta kirjalistoilta kirjoja suoraan BTJ Finland Oy:n internet-pohjaisesta Kirjonet-palvelusta. Määrärahalla voidaan hankkia myös selko-, isotekstistä, ääni-, ja viittomakielistä kirjallisuutta sekä saamelaiskirjallisuutta.

Ostotuen piiriin kuuluvien kirjojen listan laativat valtion kirjallisuustoimikunta (kauno) ja tiedonjulkistamisen neuvottelukunta (tieto) edellisen kalenterivuoden aikana julkaistusta kirjallisuudesta. Selkokirjallisuuden lista saadaan Kehitysvammaliiton yhteydessä toimivalta Selkokeskukselta ja viittomakielisten aineistojen lista Kuurojen liitolta. Lapin maakuntakirjaston Saamelaiskirjasto tekee ehdotukset mukaan otettavasta saamelaiskirjallisuudesta. Kirjalistojen yhteenlaskettu laajuus on vaihdellut muutamasta sadasta lähes 800 teokseen. Vuonna 2011 ostotukilistalla oli 619 nimekettä, joista tietokirjallisuutta oli 257 kappaletta.

Kirjastot hankkivat vuosina 2006–2009 aikuisten ja lasten tietokirjallisuutta yhteensä noin 15 000 kappaletta vuosittain. Määrä on 33 % ostotuella hankitun kirjallisuuden kokonaismäärästä. (BTJ Finland, Ostotuki 2008).

5. Selkokielen kirjallisuuden tuki

Opetus- ja kulttuuriministeriö myöntää Kehitysvammaliiton yhteydessä toimivalle Selkokeskukselle määrärahan selkokielen ja muun saavutettavan kirjallisuuden edistämiseen. Vuonna 2011 määrärahan suuruus oli 70 000 euroa. Määrärahasta suurin osa käytetään selkokirjahankkeiden tukemiseen. Selkokeskuksen neuvottelukunnan yhteydessä toimiva selkokirjatyöryhmä jakaa tuen avustuksina ja apurahoina selkokirjojen kustantajille, kirjoittajille/mukauttajille ja kuvittajille.

Tietokirjahankkeiden osuus tuesta on vuosittain noin 15 000–20 000 euroa

6. Kansallisesti merkittävät kirjahankkeet

OKM rahoittaa erillismäärärahoista joitakin kansallisesti merkittäviä isoja tutkimus- ja julkaisuhankkeita. Näitä ovat esimerkiksi Sibeliuksen kootut teokset -julkaisuhanke, johon KUPO myönsi 86 000 euroa vuonna 2011 ja 76 000 euroa vuonna 2012. KUPO ja KTPO ovat yhdessä tukeneet Suomen romanien historia -tutkimushanketta vuosina 2009–2011; vuonna 2011 tuki oli 175 000 euroa (KUPO:n määrärahoista). Myös Sakari Topeliuksen kirjoitusten tutkimus- ja julkaisuprojekti on saanut KTPO:lta 100 000 euroa vuonna 2010 ja 2011.

Kirja-alan välillinen tuki ja julkiset kirjahankinnat

Valtio tukee välillisesti kirja-alaa myöntämällä kunnille valtionosuutta yleisten kirjastojen, koulujen ja oppilaitosten käyttökustannuksiin.⁹

Vuonna 2010, joka on viimeisin tilastoitu vuosi, kirjastot käyttivät kirja-aineistokuluihin noin 25 miljoonaa euroa. Peruskoulujen ja muiden yleissivistävää koulutusta tarjoavien koulujen valtionosuuksiin on laskettu mukaan myös oppimateriaalien hankintakulut, mutta tuen suuruutta on mahdotonta ilmaista tarkkoina lukuina.

OKM:n Koulutuspolitiikan osaston (KOPO) alainen Opetushallitus kustantaa itse jonkin verran oppimateriaalia, joka on opetuksellisesti tärkeää, mutta jonka tuottaminen olisi kaupallisille kustantajille liiketaloudellisesti kannattamatonta. Opetushallitus myöntää tukea myös saamenkielisen oppimateriaalin tuottamiseen sekä hintatukea ruotsinkielisen oppimateriaalin kustantamiseen. Tuki on yhteensä noin miljoonaa euroa vuodessa.

Kirja-alan välilliseksi tueksi voidaan katsoa myös painettujen kirjojen alhainen arvonnalisäveroprosentti (9 %). Alhainen arvonnalisäveroprosentti koskee myös fyysisessä muodossa (CD, USB-tikku) julkaistuja sähkökirjoja, mutta ei palveluiksi luokiteltuja verkosta ladattavia e-kirjoja, joiden arvonnalisävero on 23 % (Ekholm & Repo 2010, 180–181).

Suomen tietokirjailijat ry totesi kommentteissaan, että tuki kirjastolaitokselle on tukea hyvälle julkiselle palvelulle. Kirjastolaitos edistää lukemista ja kirjallisuuden harrastamista, mutta sitä ei tule rinnastaa kirjallisuuden tukemiseen. Samoin koulujen oppimateriaalikulut ovat ensisijaisesti valtion tasavertaisen koulutuksen tukemista.

⁹ Valtion tuki kirjankustannusalan perustamis-, kehittämis- ja vientihankkeisiin kanavoituu mm. Finnveran kautta. Koska se on osa elinkeinoelämän yleistä tukea, se on jätetty tämän selvityksen ulkopuolelle.

III Tietokirjallisuuden tuen kehittämistarpeet

Tietokirjallisuuden tukeen liittyvät ongelmat ja kehittämistarpeet ovat olleet jo pitkään esillä alaan liittyvissä opetus- ja kulttuuriministeriön teettämässä selvityksissä ja julkaisuissa, alan eri toimijoiden (kirjailijat, kääntäjät, kustantajat) puheenvuoroissa sekä tietokirjailijoita edustavan Suomen tietokirjailijat ry:n julkisissa kannanotoissa.

Yksi keskeisimmistä kysymyksistä koskee tietokirjallisuuden kirjastoapurahoja. Tietokirjailijat ovat tuoneet toistuvasti esiin sen, että kirjastoapurahajärjestelmä ei kohtele kaikkia kirjallisuudenlajeja tasapuolisesti ja että tietokirjallisuuden nykyinen osuus kirjastoapuroista on riittämätön. Toinen usein esiin tuotu ongelma koskee oppikirjallisuutta, sillä tällä hetkellä oppikirjailijat eivät saa lainkaan julkista tukea. Oppikirjallisuuden asemasta on keskusteltu toistuvasti myös eduskunnassa, viimeksi vuonna 2010, kun kansanedustaja Erkki Pulliainen esitti 16 kansanedustajan allekirjoittaman kirjallisen kysymyksen kirjastoapurahan myöntämisestä oppikirjojen tekijöille.

Käyn seuraavassa läpi tästä taustamateriaalista esiin nousseita kysymyksiä ja esittelen myös joitakin uusia mahdollisuuksia tietokirjallisuuden tuen kehittämiseksi. Keskeiset käsiteltävät kehittämistarpeet ovat seuraavat: tiedonjulkistamisen kohdeapurahojen määrän lisääminen, tietokirjallisuuden kirjastoapurahojen määrän lisääminen, tietokirjallisuuden viennin kehittäminen, tiedejournalismin tuen lisääminen sekä oppikirjahankkeiden tukeminen.

Suomen tietokirjailijat ry on hakenut vuosina 2011 ja 2012 opetus- ja kulttuuriministeriöltä toiminta-avustusta valtakunnallisille kirjallisuuden alan järjestöille osoitetusta määrärahasta, ja saanut hakemuksiinsa kielteiset päätökset. Järjestö on valittanut vuoden 2011 päätöksestä korkeimpaan hallinto-oikeuteen. Koska valituksen käsittely on vielä kesken KHO:ssa, jätän kysymyksen käsittelyn tämän selvityksen ulkopuolelle.

Tiedonjulkistamisen kohdeapurahat

Tiedonjulkistamisen kohdeapurahat on ainoa pelkästään tietokirjallisuudelle ja tiedonjulkistamiseen yleensä suunnattu julkinen tukimuoto. Tiedonjulkistamisen kohdeapurahat eivät kuitenkaan koske pelkästään kirjallisuutta, vaan ne on tarkoitettu laajemmin tietotuotteille, jotka eivät ole sidottuja yhteen välityskanavaan tai lajityyppiin. Lisäksi kohdeapurahoja myönnetään myös tiedonjulkistamisen koulutushankkeille. Tiedonjulkistamisen apurahoja on myönnetty parin viime vuoden ajan yhteensä noin 165 000 euroa vuosittain. Haetun tuen määrä on tätä huomattavasti suurempi: esimerkiksi vuonna 2011

neuvottelukunnalta haettujen apurahojen yhteissumma oli 700 000 euroa ja vuonna 2009 se oli miljoona euroa. Myönteisen tukipäätöksen saa siis keskimäärin 16–20 % hakijoista. Verrattuna esimerkiksi kaunokirjallisuuden työskentelyapurahoihin ero on huomattava. Epäsuhta haetun ja myönnetyn tuen määrässä kertoo siitä, että tietokirjallisuuden ja tiedonjulkistamisen julkisen tuen kasvattamiselle olisi tarvetta, sillä yksityistä tukea ei selvästikään ole riittävästi saatavilla.

Apurahoista pääosa on suuruudeltaan 1 500–5 000 euroa ja pidempiä kuuden kuukauden työskentelyapurahoja myönnetään vain pari kappaletta vuosittain. Kuitenkin tietokirjailijat ovat kokeneet juuri pidemmän, kuuden kuukauden mittaisen kohdeapurahan mielekkäimmäksi tuen muodoksi. Tämä kävi ilmi vuonna 1998 julkaistussa tutkimuksessa ”Kirjoitan öisin” – tiedonjulkistamisen tekijät ja apurahoitus, jonka tavoitteena oli arvioida tiedonjulkistamisen tilanne ja kehittämistarpeet Suomessa. Osa selvityksestä toteutettiin Suomen tietokirjailijat ry:n jäsenistölle tehdyllä kyselytutkimuksella, jossa selvitettiin mm. tietokirjailijoiden koulutuksellista taustaa, taloudellista asemaa sekä apurahoituksen roolia omassa työssä. Vaikka tutkimusaineisto on kerätty vuodelta 1996, seuraavat siinä esitetyt seikat liittyvät itse tietokirjoittamisen luonteeseen, ja niitä voidaan siten pitää suhteellisen muuttumattomina tekijöinä pohdittaessa tietokirjallisuuden tuen kehittämistä:

- Keskimääräinen tietokirjaprojektin kesto on 18,3 kk sivutoimisella kirjailijalla, 19,7 kk sivu- ja päätoimisella ja 9,2 kk päätoimisella kirjailijalla.
- Tietokirjan kirjoittaminen tai kääntäminen jakautuu kolmeen vaiheeseen: 1. suunnittelu ja aineiston keruu, 2. työstämisvaihe, 3. viimeistelyvaihe. Apurahoja oli kyselytutkimuksen perusteella käytetty keskimääräisesti eniten työstämisvaiheessa. Tosin apurahan tarpeessa oli havaittavissa erilaisia painotuksia johtuen työn luonteesta: tietokirjojen tekijät tarvitsivat apurahaa eniten työstämisvaiheessa ja kääntäjät viimeistelyvaiheessa.
- Kirjailijat toivoivat apurahaa erityisesti virkavapaaseen, jonka yleisin toivottu pituus oli kuusi kuukautta
- Yleiseksi ongelmaksi koettiin se, että kirjailijoilla ja kääntäjillä ei ollut tukimuodoista riittävästi tietoa. Tiedottamiseen toivottiin yleisesti parannuksia.
- Tietokirjojen tuen monimuotoisuutta toivottiin lisättävän, koska tietokirjallisuutta on monenlaista ja sitä kirjoitetaan hyvin erilaisissa tilanteissa.

Tiedoista on selvästi havaittavissa se, että päätoimisella apurahalla työskentely vauhdittaa kirjojen tekemistä, ja tietokirjoittajat kokevat sen itse mielekkäimmäksi tuen muodoksi. Myös tietokirjallisuuden tuen selvittämistyöryhmä esitti muistiossaan vuonna 2001, että tiedonjulkistamisen kohdeapurahoissa puolivuotisten työskentelyapurahojen määrää tulisi nostaa n. 10 kappaaleeseen vuodessa. Koska tätä ei käytännössä ole tapahtunut, on syytä pohtia, tulisiko tiedonjulkistamisen määrärahaa merkittävästi lisätä, jotta tavoite voitaisiin saavuttaa.

Tiedonjulkistamisen neuvottelukunnalta kysyttiin myös kommentteja kohdeapurahojen kehittämistarpeista. Vastauksissa todettiin, että tiedonjulkistamisen kenttä muuttuu ja moninaistuu, ja on mahdollista että tulevaisuudessa tuen tarve kasvaa myös muissa tietotuotteissa kuin kirjallisuudessa. Lisäksi tieteen ja taiteen rajapinnalla olevia hankkeita voidaan perustellusti tukea myös tiedonjulkistamisen apurahoilla.

Tietokirjailijoiden ja tietokirjallisuuden kääntäjien kirjastoapurahat

Esitän seuraavassa tiivistelmän kirjastoapurahajärjestelmän kehittämistarpeista erityisesti tietokirjallisuuden näkökulmasta. Kuvaus kirjastoapurahajärjestelmän nykytilanteesta sekä muut kehittämistarpeet on käsitelty yksityiskohtaisemmin tekemässäni selvityksessä Kirjastoapurahajärjestelmä (OKM:n työryhmämuistioita ja selvityksiä 2012:14/Käkelä-Puumala).

Laki eräistä kirjailijoille ja kääntäjille suoritettavista apurahoista ja avustuksista säädettiin vuonna 1961, ja se tuli voimaan vuoden 1963 alusta.¹⁰ Tukimuoto oli syntyaikakohtanaan ja varsin pitkään sen jälkeenkin luonteeltaan yhtäältä sosiaalinen tuki, toisaalta tekijänoikeuden luonteinen korvaus ja tämän lisäksi luovan kirjallisen työn tukea.

Keskustelu tietokirjallisuuden asemasta kirjastoapurahajärjestelmässä on jatkunut miltei koko tukijärjestelmän olemassaolon ajan. Vuonna 1968 tietokirjailijat vaativat osuutta kirjastoapurahoista tekijänoikeudellisin perustein ja tämän jälkeen keskustelu kirjastoapurahojen tekijänoikeudellisesta/apurahaluonteesta on jatkunut (Stockmann 2000, 122). Osittain tämä keskustelu oli seurausta varsinaisten tekijänoikeudellisten korvauksien puuttumisesta, sillä lainauskorvauksia kirjailijat ovat saattaneet hakea vasta vuodesta 2009 lähtien.

Suomen tietokirjailijat ry teki 1980-luvulta lähtien useita aloitteita tietokirjallisuuden kirjastoapurahojen lisäämiseksi. Oppikirjantekijät jättivät oikeuskanslerille kyselyn kirjastoapurahajärjestelmästä vuonna 1983, mutta koska opetus- ja kulttuuriministeriö totesi kirjastoapurahojen olevan harkinnanvaraisia apurahoja ja avustuksia, jotka eivät ole luonteeltaan tekijänoikeudellisen korvauksen piiriin kuuluvia, oikeuskansleri ei ryhtynyt toimenpiteisiin (Stockmann 2000, 122).

Tietokirjailijat otettiin mukaan kirjastoapurahajärjestelmään vuonna 1983 toteutetulla lakimuutoksella, ja apurahoja tietokirjailijat ovat saaneet vuodesta 1984 lähtien. Tietokirjailijoiden mukaantulo edellytti muutosta tuen silloisessa määräytymisprosentissa, joka oli 9 % kuntien yleisten kirjastojen kirjaostojen kokonaissummasta. Koska kaunokirjallisuuden edustajat vastustivat uusien ryhmien liittämistä järjestelmän piiriin, ellei määrärahaa koroteta, määrärahan laskentaperusteita muutettiin nykyiseen 10 %:iin yleisten kirjastojen kirjahankintamenoista, jotta tietokirjailijat saatiin tuen piiriin (Stockmann 2000, 122).

Doris Stockmann esitti vuonna 2000 ilmestyneessä Kirja Suomessa -selvityksessään, että tietokirjailijoiden kirjastoapurahat korotettaisiin 7 %:iin yleisten kirjastojen edellisvuoden kirjahankinnoista. Koska kirjastoapurahat maksetaan KUPO:n momentilta, tietokirjailijoiden kirjastoapurahojen määrää esitettiin korotettavaksi ministeriön KTPO:n määrärahoista. Ministeriö asettikin vuoden 2001 helmikuussa virkamiestyöryhmän, jonka tehtävänä oli laatia selvitys ministeriön tietokirjoittamiseen kohdistaman tuen määrästä ja kohdentumisesta sekä tehdä ehdotus työnjaon selkiyttämiseksi ministeriön osastojen välillä.

Työryhmän kesäkuussa 2001 valmistuneessa muistiossa esitettiin, että päävastuu tietokirjoittamiseen ja tiedonjulkistamiseen liittyvissä asioissa olisi KTPO:lla. Muistiossa esitettiin myös kaikkien tietokirjallisuuden tukijärjestelmien järkipäristämistä ja keskitämistä valtion tiedonjulkistamisen neuvottelukunnalle. Samassa yhteydessä ehdotettiin, että tietokirjallisuuden kirjastoapurahojen jakaminen siirrettäisiin neuvottelukunnan yhteydessä olevan tietokirjalautakunnan tehtäväksi. Tämä olisi edellyttänyt muutoksia kirjastoapurahalakiin, mutta ei määrärahan jakamisperusteisiin. Esitetyt muutokset eivät

¹⁰ Täysimuotoisesti kirjastoapurahojen jako käynnistyi vasta vuonna 1965 (Rautiainen 2008, 30n).

suurimmaksi osaksi toteutuneet, koska ehdotettu määrärahalisäys ei mahtunut KTPO:n kehykseen. Sen sijaan selvityksessä esitetty tietokirjallisuuden käännöstukien keskittäminen Suomen kirjallisuuden tiedotuskeskus FILI:lle toteutui.

Myös eduskunnan sivistysvaliokunta käsitteli tietokirjallisuuden asemaa lausunnossaan lokakuussa 2001, ja esitti, että tietokirjallisuuden tukijärjestelmää tulee korjata ja tuki tulee nostaa asianmukaiselle tasolle (SiVL 8/2001). Sivistysvaliokunta kuitenkin korosti lausunnossaan, että tämän tulee tapahtua niin, että tuen nostaminen ei vähennä kaunokirjallisuudelle myönnettävää tukea.

Sivistysvaliokunnan lausunnossa esitetyn periaatteen huomioon ottaminen edellyttäisi kirjastoapurahajärjestelmän kohdalla seuraavia muutoksia tuen tämänhetkisessä rakenteessa:

- Kirjastoapurahojen määrärahan määräytymisperusteen tai nykyisen määräytymisprosentin muuttaminen. Ratkaisulla turvattaisiin määrärahan säilyminen entisen suuruisena myös tulevina vuosina, millä olisi vaikutusta kaikkien tukea saavien ryhmien kannalta.
- Sosiaalisiin perusteisiin myönnettävistä avustuksista luopuminen. Myönnettyjen avustusten määrä on jo pitkään ollut huomattavasti alhaisempi kuin avustusten lakisääteinen 8 % osuus tukimäärärahasta, ja avustuksista käyttämättä jäänyt osuus on siirretty kirjailijoiden ja kääntäjien kirjastoapurahoihin. Kirjastoapurahajärjestelmä olisi tärkeää profiloida kokonaan luovan työn tueksi, ja tämä ratkaisu tekisi järjestelmästä myös yhdenmukaisen valtion muun suoran taiteilijatuken kanssa. Avustuksiin varattu määrärahaosuus voitaisiin poistaa asteittain esim. kolmen vuoden siirtymäkauden aikana ja määrärahan jakamisessa kääntäjien ja tietokirjailijoiden osuutta tulisi vastaavasti kasvattaa. Tällöin nämä kaksi ryhmää saisivat suhteessa suuremman osuuden tuesta, mutta kaunokirjallisuuden osuus ei pienentyisi. Kääntäjien suhteellisen osuuden nostaminen vaikuttaisi tuen lisääntymiseen sekä kauno- että tietokirjallisuuden määrärahassa.
- Tietokirjailijoiden ja tietokirjallisuuden kääntäjien suoran tuen merkittävä kasvattaminen edellyttäisi lisäksi myös KTPO:n määrärahojen suuntaamista kirjastoapurahoihin.

Tietokirjallisuuden vienti

Tietokirjallisuuden vienti on tähän asti ollut pienimuotoista, ja sen tuki on ollut pääasiassa käännöstukea. Suomalaisen kirjallisuuden kääntäminen muille kielille on kuitenkin ollut kasvussa kuluneen kymmenen vuoden aikana. Esimerkiksi vuonna 2009, joka on viimeisin tilastoitu vuosi, suomalaista kirjallisuutta käännettiin 230 nimekettä, joista kaunokirjallisuutta oli 196 kappaletta ja tietokirjallisuutta oli 27 kappaletta (Kulttuuritilasto 2011). Vastaavat luvut vuodelta 2006 olivat 191 nimekettä, joista tietokirjallisuutta oli 18 kappaletta (Kulttuuritilasto 2007). Vaikka määrät ovat edelleen pieniä, tietokirjallisuuden käännösten määrä on viime vuosina siis kasvanut kolmanneksella. Tilastoituihin käännöksiin ei ole otettu mukaan niitä myös kansainväliseen myyntiin tarkoitettuja tietokirjoja, jotka ilmestyvät Suomessa kaksi- tai useampikielisinä.

Opetus- ja kulttuuriministeriön koulutus- ja tiedepolitiikan osasto on myöntänyt parina viime vuotena rahoitusta FILI:lle Suomen tietokirjallisuus maailmalle -vienninedistämishankkeeseen (vuonna 2011 62 000 euroa). Rahoituksen turvin on järjestetty mm. vientiseminaari suomalaisille tietokirjallisuuden kustantajille, rahoitettu tietokirjallisuuden kääntämistä sekä kutsuttu Suomeen kansainvälisiä tietokirjallisuuden kustantajia.

Frankfurtin vuoden 2014 kirjamesset, joissa Suomi on teemamaana, on merkittävä tapahtuma myös suomalaisen tietokirjallisuuden vienninedistämisen kannalta. Frankfurtin

kirjamessut on alallaan maailman suurin, ja Suomi teemamaana -hankkeeseen on liittynyt useamman vuoden kestänyt valmistelu. Hankkeen vastuullinen toteuttaja on Suomalaisen Kirjallisuuden Seura/FILI. Suomi teemamaana -hankkeen arvioidut kokonaiskulut ovat noin neljä miljoonaa euroa, josta opetus- ja kulttuuriministeriön osuus on n. 1,3 miljoonaa euroa (KUPO).

Perinteisesti FILI:n tietokirjallisuuden viennin tuki on koskenut pääosin Suomea ja suomalaista kulttuuria käsittelevää kirjallisuutta, mutta myös muu tietokirjallisuus olisi kuitenkin potentiaalinen kirjallisuusviennin kasvualue.¹¹ Oppikirjavientiä harjoittaa jo isoista kustantajista WSOY, mutta viennin tukea tarvitsisi erityisesti yleinen tietokirjallisuus, josta suuren osan kustantavat erikoistuneet pienkustantamot. Myös agentuurien rooli kirjallisuuden viennissä on viime vuosina kasvanut etenkin myyvimpien kaunokirjailijoiden kohdalla; vastaavaa ei ole vielä tapahtunut tietokirjallisuuden puolella, mutta joitakin merkkejä tästäkin on jo nähtävissä.¹²

FILI teetti vuonna 2007 selvityksen tietokirjallisuuden viennin edistämisen mahdollisuuksista (Tapaninen 2007). Selvityksessä viennin kehittämisen ongelmiksi todettiin mm. tietokirjallisuuden käännostukien vähäisyys sekä viennin koordinoimattomuus. Kotimaiset suuret kustantajat eivät olleet kiinnostuneita tietokirjallisuuden viennistä; syynä tähän oli mm. se, että kustantajan saama korvaus ulkomaisista kustannussopimuksista on pieni. Suuret kustantajat keskittyivät ennen kaikkea kaunokirjallisuuden käännosto-oikeuksien myyntiin, joka sekin on liiketoiminnallisesti marginaalista. Selvityksessä todettiin, että kansainväliset markkinat saattavatkin houkutella enemmän erikoistuneita pienkustantamoita, mutta niiden ongelmana on resurssien vähäisyys. Tietokirjallisuuden vientiponnistuksia vaivasivat edellä mainittujen syiden lisäksi myös kauno- ja tietokirjallisuuden keskinäinen kamppailu resursseista, epärealistiset odotukset sekä kansainvälisten kuva- ja sähköisten oikeuksien puuttuminen, jotka saattoivat käytännössä estää julkaisun. Lisäksi selvityksessä todettiin, että kansainvälisesti suosittu tietokirjatyyppi ei välttämättä ole sama kuin se joka myy hyvin kotimaassa; tietokirjallisuuden käännosto-oikeuksien myynti edellyttää tietoa siihen erikoistuneiden kansainvälisten kustantamoiden tai kustannusyksiköiden profiilista sekä henkilökohtaisia kontakteja.¹³

Selvityksessä esitettiin tietokirjallisuuden viennin kehittämiseksi mm. omaa käännostokijärjestelmää tietokirjallisuuteen sekä tietokirjallisuuden kansainvälisen promootioitehtävän säilyttämistä FILI:lle. Jälkimmäinen esitys on osittain jo toteutunut Suomen tietokirjallisuus maailmalle -hankkeessa, jota FILI on vetänyt vuodesta 2008 lähtien. Selvityksessä esitettiin myös, että tietokirjallisuudella tulisi olla oma vastuuhenkilö FILI:n organisaatiossa.

11 Joitakin merkittäviä yksittäisiä poikkeuksia on jo nähtävissä. Esimerkiksi Ilkka Taipaleen kirja 100 sosiaalista innovaatiota Suomesta (Itämerikeskussäätiö 2006) on käännetty jo 9 kielelle ja siitä on otettu miljoonapainos mm. Pakistanissa. Kari Narsin kirja Miten miljoonia huijataan. Suurpetkuttajien värikäs historia (Tammi 2009) on käännetty kuudelle kielelle ja se on päässyt isojen kansainvälisten kustantamoiden levitykseen. John Nurmisen säätiön julkaisemat merihistorian suurteokset Meritie (2007) ja Ultima Thule (2001) ovat molemmat ilmestyneet kuudella eri kielellä ja niiden yhteenlaskettu painosmäärä on 80 000 kpl.

12 Helsingin Sanomat kertoi maaliskuussa 2012 agentuurien leviämisestä Suomessa luoville aloille. Yksi esitellyistä agentuureista oli erikoistunut tietokirjallisuuteen. ("Huutokaupataan kirjailija". HS Kulttuuri 6.3.2012.)

13 Esimerkkinä siitä, miten tietokirjallisuuden vientiä voitaisiin koordinoida selvityksessä käsitellään Norjan tilannetta 1990-luvun puolivälissä, jossa Norjan tietokirjailijaliitto NFF perusti oman vientiorganisaationsa Muninin. Vientiorganisaation toiminnan rahoituksesta vastasivat NFF:n lisäksi Norjan kustannusyhdistys ja Norjan kulttuuriministeriö. Vuonna 2003 Munin yhdistettiin - ei täysin kivuttomasti - Norjan opetusministeriön tuella toimivaan NORLAAN, joka oli sitä ennen ollut kokonaan kaunokirjallisuuden vientiin keskittyvä organisaatio. Tietokirjallisuus muodosti NORLA:ssa oman osastonsa. Vaikka selvityksessä ei esitetä konkreettisia lukuja siitä, miten ratkaisu vaikutti Norjan tietokirjallisuuden viennin arvoon, siinä mainitaan kuitenkin tuloksina mm. se, että yleinen kiinnostus tietokirjallisuutta kohtaan kasvoi, käännostukihakemukset lisääntyivät, ja kustantajat orientoituivat aiempaa enemmän myös kansainvälisille markkinoille.

Tietokirjallisuuden viennin nykytilanteesta pyydettiin kommentteja sekä **FILI:stä** että **Suomen tiedekustantajien liiton** edustajilta. FILI totesi, että Frankfurtin kirjamessut ovat lisänneet kansainvälisten kustantajien mielenkiintoa suomalaista tietokirjallisuutta kohtaan ja messujen ansioista myös suomalaiset isot kustantamot ovat kiinnostuneet entistä enemmän tietokirjallisuuden viennistä. Tällä hetkellä viennin koordinointi on kuitenkin hankalaa, koska tietokirjallisuudella ei ole omaa vastuuhenkilöä FILI:ssä; tällainen tarvittaisiin jo nyt kirjamessujen vuoksi. Esimerkiksi Hollannissa ja Norjassa tietokirjallisuuden viennin julkisen tuen lisääminen on tuottanut positiivisia tuloksia. Suomen tiedekustantajien edustajat totesivat, että tietokirjallisuuden viennin kehittäminen edellyttää aikaa noin 2–3 vuotta ennen kuin tulokset alkavat näkyä. Lisäksi puhtaasti käännettäväksi suunniteltua kirjallisuutta ilmestyy Suomessa tällä hetkellä vähän.

Tiedejournalismin tuki

Tiedonjulkistamisen neuvottelukunnan myöntämät apurahat eivät koske pelkästään tietokirjahankkeita, vaan myös journalismia. Tiedonjulkistamisen apurahoista n. 20 % on jaettu TV- ja radio-ohjelmien, lehtiartikkeleiden tai sähköisessä muodossa julkaistavien tietotuotteiden tekemiseen. Tiedonjulkistamisen neuvottelukunta on ainoa journalismin julkista tukea jakava elin Suomessa (yksityistä tukea jakavat esimerkiksi mediatalojen omat säätiöt). Journalistien muuttuessa yhä enemmän lehtien ja mediatalojen ulkopuolella oleviksi freelancereiksi/itsensä työllistäjiksi on tärkeää tukea kunnianhimoisia journalistisia projekteja, joiden toteuttamiseen ei ehkä olisi muuten mahdollisuutta. Tiedejournalismin tuen lisääminen on myös yksi peruste tiedonjulkistamisen kohdeapurahojen määrän kasvattamiselle.

Oppikirjahankkeiden laatu- ja kehittämistuki

Oppikirjat muodostavat Suomessa oman erityisen ryhmänsä kirjallisuuden kentässä. Oppikirjojen osuus kirjamyynnistä (painetut ja digitaaliset julkaisut) on Suomen kustannusyhdistyksen tilastojen mukaan vuosittain noin 30 %, ja oppikirjojen osuus esimerkiksi vuonna 2010 julkaistuista uusista nimekkeistä oli 12 %. Oppikirjoja käytetään peruskouluissa, lukioissa, ammatillisissa oppilaitoksissa ja ammattikorkeakouluissa, yliopistoissa sekä vapaassa kansansivistystyössä.

Kirja-alan luokituksissa oppikirjat määritellään omaksi kategoriakseen erotuksena yleisestä kirjallisuudesta (kaunokirjallisuus, yleinen tietokirjallisuus, lasten- ja nuortenkirjallisuus sekä sarjakuvat). Perusteena on se, että oppikirjat on suunnattu rajatulle yleisölle. Oppikirjoja on kuntien yleisten kirjastojen kokoelmissa, joten oppikirjan tekijät ovat oikeutettuja tekijänoikeudellisiin lainauskorvauksiin. Sen sijaan julkista tukea oppikirjojen tekijät eivät saa; oppikirjojen tekijät eivät voi hakea tiedonjulkistamisen apurahoja eivätkä kirjastoapurahoja tai -avustuksia.

Oppikirjat ovat erityisryhmien kirjallisuutta, mutta kuten aiemmin on todettu ne tavoittavat niin suuren lukijakunnan, että niiden kulttuurinen merkitys on kiistaton. Tämän lisäksi etenkin perusopetuksen ja vapaan kansansivistystyön oppikirjat toteuttavat myös tiedon yleistajuistamista. Oppikirjoilla on kahtalainen luonne toisaalta erityisryhmien kirjallisuutena ja toisaalta kirjallisuutena jolla on suuri kulttuurinen vaikuttavuus. Siksi niille olisi tärkeää luoda oma tukimuoto, joka ottaisi nämä erityispiirteet huomioon. Oppikirjojen mahdollisuutta ja oikeutusta julkiseen tukeen tulisi voida arvioida samasta

lähtökohdasta kuin muidenkin kulttuurituotteiden kohdalla, eli tukea pitäisi myöntää korkealaatuisten ja monipuolisten oppikirjasisältöjen turvaamiseksi. Nykytilanteessa, jossa oppikirjojen tekijät eivät voi hakea julkista tukea ja yksityinenkin tuki on vähäistä, oppikirjahankkeet kasautuvat isoille yleiskustantamoille, ja alan diversiteetti on vaarassa kadota.

Kommenteissaan **Suomen tietokirjailijat ry** toi esiin, että oppikirjallisuuden suuret myyntiluvut koskevat vain joitakin aloja, kuten perusopetuksen englannin tai matematiikan oppikirjoja, kun vastaavasti monissa muissa aineissa oppikirjojen painokset voivat olla hyvinkin pienet. Suomen tietokirjailijat ry:n mukaan eräs huolestuttava viimeaikainen kehityssuuntaus on se, että oppikirjallisuus katoaa tai vähenee erityisesti ammatillisissa oppilaitoksissa ja ammattikorkeakouluissa, joissa on siirrytty entistä enemmän opettajien laatimiin verkkomateriaaleihin. Suomen tietokirjailijat ry korosti myös, että oppikirjoista käydyn julkisen keskustelun ja kritiikin lisäksi Suomesta puuttuu systemaattinen oppikirjatutkimus.

Eräs oppikirja-alaan liittyvä ongelma on myös se, että julkinen keskustelu oppikirjojen sisällöstä on vähäistä jopa kasvatuksen ammattilaisten omassa piirissä eikä oppikirjoista julkaista kritiikkejä (esim. Hiidenmaa 2008, 30–31). Julkiselle keskustelulle oppikirjoista olisi kuitenkin juuri nyt tilausta, kun suomalaisen peruskoulutus ja pedagoginen osaaminen on saanut laajaa kansainvälistä huomiota ja arvostusta. Siksi tulisi pohtia, olisiko opetus- ja kulttuuriministeriön syytä julkisesti nostaa esille innovatiivisia ja esikuvallisia oppikirjahankkeita, ja näin edistää keskustelua oppikirjojen tekemisen päämääristä, opetusteknologisista uudistuksista, jne. Eräs vaihtoehto olisi se, että ministeriö jakaisi erillistä laatu- tai kehittämistukea innovatiivisille oppikirjahankkeille.

IV Kehitysehdotuksia

Edellä esitettyjen kehittämistarpeiden pohjalta esitän seuraavassa ehdotukseni tietokirjallisuuden julkisen tuen kehittämiseksi. Ehdotuksista neljä ensimmäistä liittyy suoraan tuen muotoihin. Tämän lisäksi mukana on kaksi kehittämissuunnitelmaa, jotka liittyvät tietokirjailijan tulonmuodostuksen selvittämiseen sekä tietokirjoittamisen koulutuksen kehittämiseen.

Tukimuotoja koskevat ehdotukset

1. Kirjastoapurahajärjestelmän kehittäminen

Esitän seuraavassa tiivistelmän kirjastoapurahajärjestelmän kehittämisehdotuksista erityisesti tietokirjallisuuden näkökulmasta. Muut kehittämisehdotukset ja -mallit sekä niihin liittyvät laskelmat tuen jakautumisesta löytyvät tekemästani selvityksestä Kirjastoapurahajärjestelmä (OKM:n työryhmämuistioita ja selvityksiä 2012:14/Käkelä-Puumala).

Kirjastoapurahajärjestelmän kehittäminen edellyttää muutoksia 1) tuen määräytymisperusteissa, 2) tuen jakautumisessa eri ryhmien kesken ja 3) tuen jakamismenettelyssä.

1) Tuen määräytymisperusteen muuttaminen

Mikäli kirjastoapurahajärjestelmän yhteys kirjastoihin säilytetään, kirjahankintojen mahdollinen väheneminen tulevaisuudessa voidaan ennakoita tekemällä lakimuutos tuen määräytymisperusteissa. Tällöin vaihtoehdot olisivat käytännössä nykyisen määräytymisprosentin nostaminen, tuen sitominen kirjastojen kokonaiskustannuksiin tai tuen sitominen kirjastojen kirjastoaineistojen hankintakuluihin. Viimeksi mainittu vaihtoehto olisi luonteva silloin, jos kirjastoapurahalakiin sisällytettäisiin ne kirjastoihin aineistoa tuottavat tekijäryhmät, joilla on tällä hetkellä omat erilliset tukea jakavat lautakuntansa (kirjailijat, kääntäjät, kuvittajat ja sarjakuvataiteilijat, säveltäjät ja esittäjät).

2) Muutokset tuen jakautumisessa eri ryhmien kesken

Mikäli sosiaalisin perustein määräytyvistä avustuksista asteittain luovuttaisiin, määräraha jakautuisi jatkossa ainoastaan kirjailijoiden ja kääntäjien kesken. Tietokirjailijoiden ja kääntäjien osuutta tuesta kasvatettaisiin avustusten asteittaisen poistamisen ja määrärahan määräytymisperusteen muuttamisen lisäksi siten, että vähintään osa tietokirjallisuuden kirjastoapurahan tulisi KTPO:n määrärahoista. Näillä ratkaisuilla tietokirjallisuuden osuus tuesta voitaisiin nostaa 15–20 %:iin ja kääntäjien tuen osuus sekä kauno- että tietokirjallisuudessa nykyisestä 16 %:sta 20 %:iin ilman että kaunokirjallisuuden osuus tuesta vähenee.

Jos kirjastoapurahalakiin sisällytettäisiin kaikki ne kirjastoihin aineistoa tuottavat ryhmät, joilla on tällä hetkellä omat erilliset tukea jakavat lautakuntansa (kirjailijat, kääntäjät, kuvittajat ja sarjakuvataiteilijat, säveltäjät ja esittäjät), tuki jakautuisi eri ryhmien kesken toisella tavalla. Ensinnäkin koko määrärahan pitäisi kasvaa nykyisestä 2,9 miljoonasta eurosta vähintään 3,5 miljoonaan euroon, jotta kaikkien ryhmien osuudet eivät laskisi nykyisestä, ja jotta tietokirjailijoiden ja kääntäjien tuen nosto edellä kuvatulla tavalla olisi mahdollista. Tämän lisäksi muiden ryhmien asemaa tulisi vahvistaa nostamalla niiden tuen osuutta nykyisestä. Tämä seikka on olennainen etenkin kuvittajien ja sarjakuvataiteilijoiden kohdalla, koska tämän ryhmän kirjastoapurahojen määräraha on pienin. Tässä ratkaisussa tuen prosentuaaliset osuudet voisivat olla esimerkiksi seuraavat: kaunokirjallisuus 76 %, tietokirjallisuus 15 %, säveltaide 5 % sekä kuvittajat ja sarjakuvataiteilijat 4 %.

3) Tuen jakamismenettelyn muuttaminen

Kirjastoapurahajärjestelmän sisällöllinen kehittäminen johtaisi myös muutoksiin tuen jakamismenettelyssä. Vaihtoehdot olisivat lyhyesti seuraavat:

- **Yhden kirjastoapurahalautakunnan malli:** yhdistetään kaikki ne kirjastoihin aineistoa tuottavat tekijäryhmät, joilla on tällä hetkellä omat erilliset lautakuntansa – kirjailijat ja kääntäjät, säveltäjät ja esittäjät sekä kuvittajat ja sarjakuvataiteilijat. Tämän mallin mukaisessa lautakunnassa tulisi olla ainakin seuraavat 4 jaostoa: kaunokirjallisuus, tietokirjallisuus, säveltaide, kuvittajat ja sarjakuvataiteilijat. (Kääntäjillä olisi edustus sekä kauno- että tietokirjallisuuden jaostoissa.)
- **Yhdistettyjen tukien malli:** nykyinen kirjastoapurahalautakunta lakkautetaan ja kirjastoapurahat siirtyvät valtion kirjallisuustoimikunnan jaettaviksi. Tässä mallissa olisi muutettava kirjallisuustoimikunnan kokoonpanoa siten, että siihen kuuluisi myös tietokirjallisuuden edustus. Toisena vaihtoehtona olisi, että tietokirjallisuuden kirjastoapurahat siirtyisivät tiedonjulkistamisen neuvottelukunnan jaettaviksi.

Mikäli kirjailijoiden ja kääntäjien kirjastoapurahalautakunta säilyisi nykyisellään, muutoksena olisivat ainoastaan määrärahan määräytymisperusteen tai -prosentin muuttaminen, sosiaalisin perustein myönnettävistä avustuksista luopuminen ja tietokirjallisuuden ja kääntäjien osuuden kasvattaminen tuesta.

Ehdotus

Kirjastoapurahojen määräytymisperustetta tulisi muuttaa joko nykyistä prosenttiosuutta nostamalla tai sitomalla tuki yleisten kirjastojen valtionosuuden laskennalliseen perustaan tai kirjastojen toteutuneisiin kokonaiskustannuksiin. Tietokirjailijoiden ja kääntäjien osuus tuesta nousisi nykyisestä, kaunokirjallisuuden osuus ei laskisi. Jos tietokirjallisuuden osuutta nostetaan merkittävästi, osan tuesta pitäisi tulla KTPO:n määrärahoista. Tukien jakomenettelyssä voitaisiin noudattaa joko yhden kirjastoapurahalautakunnan mallia tai yhdistettyjen tukien mallia siten, että tietokirjallisuuden kirjastoapurahat siirtyisivät tiedonjulkistamisen neuvottelukunnan jaettaviksi.

2. Tietokirjallisuuden viennin kehittäminen

Tietokirjallisuuden viennin kehittäminen toteutuisi yksinkertaisimmin olemassa olevan vientiorganisaation eli Suomen kirjallisuuden tiedotuskeskuksen FILIN:n kautta. FILI:n nykyiset henkilöstöresurssit ovat kuitenkin ensisijaisesti kaunokirjallisuuden viennissä.

FILI:n jo käynnissä olevaan Suomen tietokirjallisuus maailmalle -hankkeeseen tulisi myöntää lisämäärärahoja siten, että hankkeeseen sisältyisivät myös yhden tietokirjallisuuden viennistä vastaavan henkilön palkkamenot. Vastuuhenkilön palkkaus voisi olla aluksi muutaman vuoden mittainen määräaikainen projekti. Tämän lisäksi hankkeen määrärahaa tulisi myös kasvattaa. Uudistus tulisi Frankfurтин vuoden 2014 kirjamessujen vuoksi toteuttaa mahdollisimman nopeasti, jotta sen tulokset olisivat hyödynnettävissä jo messujen aikana.

3. Tiedonjulkistamisen kohdeapurahojen lisääminen

Tiedonjulkistamisen neuvottelukunnalla on näköalapaikka siihen, mitä tiedonjulkistamisessa Suomessa ja kansainvälisesti tapahtuu juuri tällä hetkellä. Tiedonjulkistamisen muodot kehittyvät jatkuvasti, ja tukea tarvitaan myös jatkossa hyvin erilaisiin hankkeisiin. Neuvottelukunnan apurahoihin käytettävissä olevaa määrärahaa tulisi merkittävästi lisätä nykyisestä siten, että kuuden kuukauden apurahoja voitaisiin myöntää 10 kappaletta vuositain. Lisäksi apurahojen koon tulisi kasvaa nykyisestä. Tämän lisäksi tulisi pohdittavaksi neuvottelukunnan määrärahojen suuntaaminen entistä enemmän apurahoihin tiedonjulkistamisen valtionpalkintojen sijaan.

4. Korkeatasoisten oppikirjahankkeiden tukeminen

Korkeatasoisille ja innovatiivisille oppikirjahankkeille tulisi varata erillinen kehittämismääräraha. Määrärahan voisi jakaa esimerkiksi tiedonjulkistamisen neuvottelukunta apurahoina työryhmille. Tämä ratkaisu edellyttäisi myös sitä, että oppikirja-alan asiantuntemus tulisi mukaan neuvottelukunnan kokoonpanoon.

Vaikka oppikirjojen kirjoittajat tekevät pääsääntöisesti työtään sivutoimisesti, apuraha mahdollistaisi tekijöille määräaikaisen päätyöstä irrottautumisen, joka auttaisi projektin etenemisessä ja sisällöllisten tavoitteiden saavuttamisessa. Koska kyseessä olisi uusi määräraha, sen tuloksellisuudesta tulisi järjestää jonkinlainen seuranta.

Muut kehittämisehdotukset

1. Tietokirjailijan tulonmuodostuksen nykytilanteen selvittäminen

Tietokirjailijoiden tulonmuodostuksesta sekä tietokirjailijoiden työn pää- ja sivutoimisuudesta ei ole tällä hetkellä saatavissa ajantasaista tietoa. Tietokirjallisuuden kustantaminen on viime vuosina kuitenkin ollut suurten muutosten kourissa ja tietokirjallisuuden julkaiseminen on vähentynyt. Samanaikaisesti päätoimessa olevien tietokirjailijoiden määrä on vähentynyt ja kirjailijoissa on entistä enemmän freelancereita, joiden tulot saattavat tulla useasta eri lähteestä, joista vain osa liittyy tietokirjallisuuden kirjoittamiseen.

Vuonna 1997 ilmestyneen ”*Kirjoitan öisin*”-selvitykseen liittyvässä kyselytutkimuksessa kävi ilmi, että tietokirjailija on keskimäärin 53-vuotias ja että hän sai tulonsa pääosin

muusta työstä. 64 % tietokirjailijoista sai palkkaa päätoimestaan, 4 % oli osa-aikaisessa työssä, freelancerina oli 9 % ja muussa epätyypillisessä suhteessa (esim. opiskelijoina) oli 5 %. 18 % oli eläkkeellä. Vuoden 1997 tutkimuksessa vastaajilta ei kysytty varsinaisesta tietokirjallisuuden kirjoittamisesta vuosittain saatua tuloa, mutta sen sijaan tulotietoja viimeisimmästä projektista. Näitä tietoja ei voida pitää kuin suuntaa antavina, sillä esimerkiksi tietokirjoja julkaistaan yleensä muutaman vuoden välein ja projektit usein jakautuvat usealle peräkkäiselle vuodelle. Kyselyn mukaan valtaosa tietokirjailijoista (38,7 %) oli saanut viimeisimmästä projektistaan vähemmän kuin 5 000 markkaa (1 041 euroa¹⁴). Korkeintaan 10 000 markkaa (2 081 euroa) oli saanut 19,1 % ja korkeintaan 30 000 markkaa (6 243 euroa) 19,4 %. Vuonna 1997 tietokirjailijoista noin puolet oli hakenut projektilleen apurahaa, ja noin 90 % hakeneista oli sen myös saanut. Saatujen apurahojen keskimääräinen koko vaihteli valtion apurahojen keskimäärin 8 500 markasta (1 760 euroa) yksityisen tuen keskimäärin 21 000 markkaan (4 387 euroa).

Vuonna 2004 ilmestyi niin ikään Suomen tietokirjailijoiden jäsenkyselyyn pohjautuva selvitys *Asiantuntijakirjailijat* (Kalalahti 2004), jossa oli kartoitettu muun muassa tietokirjailijoiden tulonmuodostusta sekä kirjoittamisen pää- ja sivutoimisuutta. Vuoden 1997 selvityksen tiedot eivät kaikilta osin ole vertailukelpoisia uudemman tutkimuksen kanssa, mutta selviä eroja aiempaan tilanteeseen oli havaittavissa mm. seuraavissa:

- Tietokirjailija oli iältään keskimäärin 56-vuotias.
- 60 % tietokirjailijoista sai palkkaa päätoimestaan, freelancereina toimi 14 % ja eläkkeellä oli 26 %.
- Vuonna 2002 tietokirjailijoista noin puolet haki apurahaa projektilleen, ja sen sai 86 % hakijoista. Valtaosa saaduista apurahoista vaihteli 1 000 euron ja 5000 euron välillä.

Yhteenvedon voi siis todeta, että vuosien 1997 ja 2002 välisenä aikana tietokirjailijoiden keski-ikä oli hieman noussut, freelancereina toimivien määrä oli lisääntynyt ja tietokirjailijoiden mahdollisuudet saada apurahoitusta projekteilleen olivat hieman heikentyneet. Myös vuotuiset ansiot tietokirjallisuuden kirjoittamisesta olivat samansuuntaiset, ja noin 50 % tietokirjailijoista sai näitä tuloja nollassa noin 3 000 euroon.

Koska viimeisin selvitys tietokirjailijoiden tulonmuodostuksesta on kuitenkin kymmenen vuoden takaa, merkit muutoksen suunnasta ovat hankalasti havaittavissa ja nykytilanteesta on olemassa vain viitteellistä tietoa. Kuitenkin esimerkiksi freelancereiden määrän on nähty Suomen tietokirjailijat ry:n uusien jäsenhakemusten perusteella lisääntyneen (Hiidenmaa 2008, 23–24).

Suomen tietokirjailijat ry toi kommentissaan esiin myös sen, että tietokirjailija ei voi saada valtion ylimääräistä taiteilijaeläkettä vastaavaa eläkettä, vaikka hänellä olisi ollut pitkä ura päätoimisena tietokirjailijana.

Tulonmuodostuskartoituksen tekeminen olisi erittäin tärkeää, jotta mm. tiedekustantamisessa viime vuosien aikana tapahtuneiden muutosten vaikutus tietokirjailijoiden konkreettisiin työskentelymahdollisuuksiin ja kirjailijantuloihin tulisi näkyviin. Vertailun vuoksi todettakoon, että kaunokirjailijoita edustava Suomen Kirjailijaliitto on tehnyt jäsentensä tulonmuodostuksesta kolme selvitystä vuoden 2000 jälkeen, ja tuonut esiin kirjailijan tulojen rakennetta ja siihen liittyviä ongelmia myös julkisuudessa.

Selvityksen tekijänä voisi toimia esimerkiksi Suomen tietokirjailijat ry.

14 Kaikki suluihin olevat euromääräiset summat on suhteutettu vuoden 2010 rahanarvoon.

2. Tietokirjoittamisen koulutuksen kehittäminen yliopistoissa

Tietokirjoittamisen koulutuksen tarve on nostettu alan selvityksissä esiin säännöllisin väliajoin. Jo Doris Stockmannin selvityksessä esitettiin tietokirjoittajakoulutuksen liittämistä esimerkiksi yliopistojen täydennyskoulutuksen yhteyteen (2000, 157). Sittemmin erilaisia asiategstin kirjoittamisen kursseja onkin järjestetty joidenkin yliopistojen täydennyskoulutuskeskuksissa tai avoimessa yliopistossa. Ongelmana täydennyskoulutuksessa on kuitenkin kurssien saatavuus ja hinta, jotka voivat merkittävästi rajoittaa koulutukseen osallistumista. Lisäksi täydennyskoulutuskeskusten opetustarjonta nojaa pitkälti etukäteislaskelmiin koulutuksen potentiaalisista markkinoista, eikä sen varaan voi laskea tiedekirjoittamisen koulutuksen kehittämistä.

Suomen tietokirjailijat ry esitti kommentteissaan, että tietokirjoittamisen koulutuksen lisäksi myös systemaattista tietokirjoittamisen tutkimusta tulisi kehittää. Tähän liittyen Suomen tietokirjailijat on käynnistänyt hankkeen tietokirjallisuuden professuurin perustamiseksi Helsingin yliopistoon.

Yksittäisiä tiedeviestinnän kursseja tarjoavat jäsenilleen myös mm. Suomen tietokirjailijat ry sekä Suomen Journalistiliiton jäsenyhdistykset. Tämän lisäksi Oriveden opistossa voi opiskella tietokirjoittamista vuoden mittaisella journalismilinjalta.

Opetus- ja kulttuuriministeriön Tiede ja yhteiskunta -työryhmän muistio vuodelta 2004 esittää tiedeviestinnän koulutuksen yhdeksi keskeiseksi tekijäksi, kun pyritään edistämään kansalaisten mahdollisuuksia osallistua tutkimuksen keinoja ja päämääriä koskevaan keskusteluun sekä vahvistamaan tutkitun tiedon asemaa yhteiskunnassa ja päätöksenteossa. Työryhmän muistiossa todetaan, että tiedeviestinnän laaja-alaista koulutusta järjestetään Suomessa kahdessa yliopistossa: Oulun yliopistolla on 120 opintopisteen laajuinen tiedeviestinnän maisteriohjelma (TIEMA) ja Helsingin yliopiston viestinnän oppiaineessa on tiedeviestinnän 22 opintopisteen laajuinen opintokokonaisuus. Tämän lisäksi eräät yliopistojen laitokset ovat joko itse tai viestintälaitosten tai viestintäyksiköiden tuella järjestäneet lyhyitä tiedeviestinnän kursseja. Toiminta on kuitenkin paljolti nojannut innostuneisiin yksilöihin tai oppiaineisiin, eikä sen organisointi ole ollut pitkäjänteistä.

Tiedeviestinnän ja tieteen popularisoinnin tarve on jatkuva, ja siksi systemaattinen ja laajamuotoinen tiedeviestinnän koulutus tulisi liittää osaksi normaalia tutkinto-opetusta. Tiedeviestinnän koulutus on painottunut tutkijakouluvaiheeseen, mutta sitä tulisi olla myös maisterivaiheessa. Laajat tiedeviestinnän opinnot voivat olla merkittävä työllistymisen väylä jo maisterivaiheen opiskelijoille; siksi tämän mahdollisuuden tulisi kuulua tutkinto-opetukseen sekä maisteriopinnoissa että tohtorinkoulutusvaiheessa. Tavoitteeksi tulisi asettaa se, että tiedeviestinnän opintoja olisi mahdollista suorittaa vähintään opintokokonaisuuden laajuisena kaikissa maamme yliopistossa.

V Käytetyt lähteet

- Asetus eräistä kirjailijoille ja kääntäjille suoritettavista apurahoista ja avustuksista 46/1964. www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1964/19640046
- BTJ Finland. Ostotuki 2008. Tilasto vuoden 2006, 2007 ja 2008 tilauksista. 13.7.2009.
- Cronberg, Tarja. Luova kasvu ja taiteilijan toimeentulo. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2010:6.
- Ekholm, Kai & Repo, Yrjö. Kirja tienhaarassa vuonna 2020. Helsinki: Gaudeamus, 2010.
- Hiidenmaa, Pirjo & Maasalo, Katri (toim.). He kirjoittavat öisin – mutta miksi? Tietokirjailijat kertovat. Helsinki: Suomen tietokirjailijat ry, 2008.
- Kalalahti, Mira. Asiantuntijakirjailijat. Suomen tietokirjailijoiden jäsentutkimus 2004. Helsinki: Suomen tietokirjailijat ry, 2004.
- Kankaanniemi Toimi. Kirjallinen kysymys 948/2009: tietokirjojen kustantamisen turvaaminen. www.eduskunta.fi
- Kansalliskirjasto. Julkaisu- ja kartuntatilastot. www.kansalliskirjasto.fi/julkaisuuala/tilastot.html
- Kulttuuritulasto 2011. Helsinki: Tilastokeskus 2012.
- Kulttuuritulasto 2007. Helsinki: Tilastokeskus 2008.
- "Kirjoitan öisin" – tiedonjulkistamisen tekijät ja apurahoitus. Opetusministeriön koulutus- ja tiedepolitiikan osaston julkaisusarja. Helsinki: 1998.
- Käkelä-Puumala, Tiina. Kirjastoapurahajärjestelmä. Yhteenveto nykytilanteesta ja kehittämisehdotuksia. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2012:14.
- Laki eräistä kirjailijoille ja kääntäjille suoritettavista apurahoista ja avustuksista 236/1961. www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1961/19610236
- Lehtonen, Tuomas M.S. "Tieteellinen kustantaminen ja tieteen sisällöt". Tieteessä tapahtuu 8/2011. Opetushallitus. www.oph.fi
- Pullianen, Erkki. Kirjallinen kysymys 410/2010: kirjastoapurahan myöntäminen oppikirjojen tekijöille. www.eduskunta.fi
- Rautiainen, Pauli. Suomalainen taiteilijatuki. Valtion suora ja välillinen taiteilijatuki taidetoimikuntien perustamisesta tähän päivään. Taiteen keskustoimikunta/ tutkimusyksikön julkaisuja n:o 34.
- Räikkä, Jyrki. "Huutokaupataan kirjailija" HS Kulttuuri 6.3.2012.
- Selkokeskus. <http://papunet.net/selkokeskus>
- Sivistysvaliokunnan lausunto 8/2001 (HE 115/2001). www.eduskunta.fi/thwfakta/akirjat/akx.htm

Stockmann, Doris et al. Kirja Suomessa. Tekijöistä lukijaan - kirja-alan tukitoimet ja kehittäminen.

Opetusministeriö: Kulttuuripolitiikan osaston julkaisusarja Nro 1/2000.

---. Kirja Suomessa. Päivitysosa 2005.

Suomen virallinen tilasto 2011. Helsinki: Tilastokeskus 2011.

Suomen kirjallisuuden tiedotuskeskus FILI. www.finlit.fi/fili/fi

Suomen Kustannusyhdistys ry. Kirjojen tuotanto- ja myyntitilastot. www.kustantajat.fi/tilastot

Taiteen keskustoimikunta. www.taiteenkeskustoimikunta.fi

Tapaninen, Jaakko. "Kuka keskittyisi tietovientiin?" Esiselvitys suomalaisen tietokirjallisuuden vienninedistämisen kehittämisestä. 31.8.2007.

Tiede ja yhteiskunta. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2004:28.

Tiedonjulkistamisen neuvottelukunta. www.tjnk.fi

"Tietokirjoittamisen tuen määrä ja kohdentuminen." Opetusministeriön tietokirjoittamisen tuen koordinoitutyöryhmän selvitys 15.6.2001.

Liite 1. Tietokirjallisuuden lajit

Tutkimuskirjallisuus	Hakuteokset	Oppaat	Oppimateriaalit	Yleinen tietokirjallisuus	Lasten ja nuorten tietokirjallisuus	Mielipidekirjallisuus
mitä? <ul style="list-style-type: none"> väitöskirjat monografiat tieteelliset sarjat aikakauskirjat artikkelikirjat tieteelliset lehdet tieteelliset juhlakirjat tutkimusraportit sähköiset julkaisut . 	mitä? <ul style="list-style-type: none"> tietosanakirjat sanakirjat bibliografiat matrikkeilit henkilöhakemistot kronikat kalenterit kartastot käsikirjat tilastot sähköiset hakuteokset . 	mitä? <ul style="list-style-type: none"> käyttöoppaat harrasteoppaat keittokirjat matkaoppaat ICT-oppaat rakennusoppaat talousoppaat lakiooppaat työskentelyoppaat terveysoppaat kieloppaat sähköiset oppaat 	mitä? <ul style="list-style-type: none"> oppikirjat harjoituskirjat opettajanoppaat koekysymykset ratkaisukirjat sähköiset oppimateriaalit . 	mitä? <ul style="list-style-type: none"> tietokirjat tiedekirjat historiateokset luontokirjat matkakirjat elämäkerrat taidekirjat kuvateokset . 	mitä? <ul style="list-style-type: none"> tietokirjat hakuteokset oppaat kuvakirjat . 	mitä? <ul style="list-style-type: none"> esseet mielipidekirjat muistelmat uskonnolliset kirjat elämäntieteuskirjat .
millaista? <ul style="list-style-type: none"> kriittisyys metodisuus teoriahakuisuus korjautuvuus esitystapa lähdekeskeisyys perusteltavuus objektiivisuus autonomisuus systemaattisuus tavoitteellisuus kumuloiuvuus formaalisuus 	millaista? <ul style="list-style-type: none"> ajantasaisuus yleistajuisuus luotettavuus päivitystarve esitystapa objektiivisuus formaalisuus systemaattisuus 	millaista? <ul style="list-style-type: none"> ajantasaisuus yleistajuisuus luotettavuus kiinnostavuus päivitystarve kattavuus vastaavuus kiinnostavuus 	millaista? <ul style="list-style-type: none"> yleistajuisuus luotettavuus kiinnostavuus 	millaista? <ul style="list-style-type: none"> yleistajuisuus esitystapa kiinnostavuus 	millaista? <ul style="list-style-type: none"> yleistajuisuus esitystapa kiinnostavuus 	millaista? <ul style="list-style-type: none"> yleistajuisuus subjektiivisuus kiinnostavuus
kenelle? <ul style="list-style-type: none"> tutkijat muut kiinnostuneet 	kenelle? <ul style="list-style-type: none"> suuri yleisö ammattilaiset 	kenelle? <ul style="list-style-type: none"> ammattilaiset harrastajat 	kenelle? <ul style="list-style-type: none"> kaikki kouluasteet kaikki opiskelualat 	kenelle? <ul style="list-style-type: none"> suuri yleisö harrastajat ammattilaiset 	kenelle? <ul style="list-style-type: none"> lapset vanhemmat isovanhemmat kasvattajat 	kenelle? <ul style="list-style-type: none"> yleisö ammattilaiset

Liite 2. Valtion tuki kirjallisuudelle 2011

TUKIMUOTO	euroa
Kaunokirjallisuuden työskentely- ja kohdeapurahat	
taiteilija-apurahat (ja taiteilijaprofessorit) ¹	1 980 576 ² (n.)
kohdeapurahat	150 000
matka-apurahat	11 700
residenssiapurahat	11 500
lastenkulttuurin apurahat (yksityiset ja yhteisöt)	50 000
näytelmäkirjallisuuden kantaesitystuki	230 000
kirjastoapurahat ja -avustukset (kirjailijat ja kääntäjät)	2 604 826
alueellisten taidetoimikuntien apurahat (10, 2 % taiteenalojen tuesta 2010)	
kirjallisuuden läänintaiteilijan palkkaus, 3 hlöä 2011	439 000 (n.) 122 000 (n.) ³
Yhteensä	5 599 602 (n.)
Tietokirjallisuuden työskentely- ja kohdeapurahat	
kirjastoapurahat (tietokirjailijat ja kääntäjät)	289 425
valtion tiedonjulkistamisen kohdeapurahat	165 000
Yhteensä	454 425
Kuvittajien ja sarjakuvataiteilijoiden kirjastoapurahat sekä valokuvateosten laatutuki	
kuvittajien ja sarjakuvataiteilijoiden kirjastoapurahat	75 000
valokuvateosten laatutuki	76 000
Yhteensä	151 000
Tuki valtakunnallisille kirjailijajärjestöille	
Kirjailijajärjestöjen toiminta-avustukset	380 000
Tuki kirjallisuuden tuotantoon ja levitykseen	
tuki kirjallisuuden kääntämiseen, julkaisemiseen ja tunnetuksi tekemiseen FILI:lle	480 000
FILI:n toiminta-avustus ja kulttuurivientihankkeet	700 000
tuki FILI:lle vähälevikkisen tietokirjallisuuden suomentamiseen, ruotsinkielistä tietokirjallisuutta julkaiseville kustantajille ja Suomen tietokirjallisuus maailmalle - hankkeeseen	170 000
FILI:n ylimääräinen hankeraha (Frankfurtin kirjamesstut)	100 000
FILI:n Venäjä-yhteistyöhön	10 000
Vähälevikkisen laatukirjallisuuden ostotuki kirjastoille	870 000
Selkokielisen kirjallisuuden tuki	70 000

¹ Kaunokirjallisuuden tukiin ei ole laskettu valtion myöntämiä ylimääräisiä taiteilijaeläkkeitä. Vuonna 2011 taiteilijaeläkkeitä myönnettiin kirjallisuudelle seuraavasti: 8 kokoeläkettä ja yksi osaeläke. Taiteilijaeläkkeen suuruus vuonna 2011 oli 1261 euroa kuukaudessa.

² Summa on saatu kertomalla taiteilija-apurahan kuukausisumma 1587 euroa 12:lla ja sen jälkeen saatu summa on kerrottu apurahan saajien määrällä. (v. 2011 104 apurahavuotta). Vuositasoilla yksittäisiä apurahoja myönnetään n. 50, mutta apurahavuosien määrässä vaikuttavat pitkät apurahat aiemmilta vuosilta. Saatu summa on noin 20% valtion taiteilija-apurahojen kokonaismäärästä, jolle vuoden 2011 tulo- ja menoarviossa oli varattu 10 060 000 euroa.

³ Arvio kolmen läänintaiteilijan palkkakuluista sivukuluineen

Kansainvälisen kulttuuriyhteistyön ja kulttuuriviennin tuki /Taiteen keskustoimikunta	7 000
Saamelaiskäräjien kulttuurituki (kirjallisuuden osuus)	3 000
Taiteen keskustoimikunnan apurahat monikulttuurisuutta edistäviin hankkeisiin (kirjallisuuden osuus)	15 000
Yhteensä	2 423 000
Tuki kirjallisuuden tiedotus- ja harrastustoimintaan	
Tuki kirjallisuuden alan instituuteille ja kirjailijataloille	320 000
Tuki luovan kirjoittamisen ja lukemisen edistämiseen (Taiteen keskustoimikunnan erityisavustukset)	160 000
Tuki valtakunnallisille kirjallisuustapahtumille	205 000 ⁴
Yhteensä	685 000
Muu tuki	
Kertaluonteiset avustukset eli nk. jakamaton määräraha	115 000
Kaikki tuet yhteensä	9 808 027 (n.)

⁴ Vuonna 2011 n. 4% OKM:n myöntämän tapahtumatuen kokonaismäärästä (summaan on laskettu mukaan Kajaanin Sana ja Sävel, mutta ei sarjakuvatapahtumia)

Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä -sarjassa vuonna 2012 ilmestyneet

- 1 Instituutista toimintakeskukseksi; Venäjän ja Itä-Euroopan instituutin asemaa ja tehtäviä koskeva selvitys
- 2 Tekijänoikeustoimikunnan mietintö; Ratkaisuja digiajan haasteisiin
- 3 Ammatillisen lisäkoulutuksen työelämän kehittämis- ja palvelutoiminnan kehittämishankkeen loppuraportti
- 4 Puolustusvoimien liikenneopettajakoulutuksen kehittäminen
- 5 Rakkaudesta kulttuuriperintöön; Paikallismuseotoiminnan kehittämistyöryhmän loppuraportti
- 6 Tulevaisuuden perusopetus - valtakunnalliset tavoitteet ja tuntijako
- 7 Toimenpideohjelma saamen kielen elvyttämiseksi
- 8 Perusopetuksen aamu- ja iltapäivätoiminnan sekä koulun kerhotoiminnan laatukortteja valmistelevan työryhmän muistio
- 9 Toiminnallista ruotsia - lähtökohtia ruotsin opetuksen kehittämiseksi toisena kotimaisena kielenä
- 10 Funktionell svenska - utgångspunkter för att utveckla undervisningen i svenska som det andra inhemska språket
- 11 Ratkaisumalli yksityisen kopioinnin hyvitysmaksulle
- 12 Selvitystyö henkilökohtaisten koulutustilien soveltuvuudesta suomalaisen aikuiskoulutuksen rahoituksen uudistamiseksi
- 13 Perusopetuksen aika. Selvitys koulujen toimintaympäristöä kuvaavista indikaattoreista

Opetus- ja kulttuuriministeriö

Undervisnings- och kulturministeriet

Ministry of Education and Culture

Ministère de l'Éducation et de la culture

ISBN 978-952-263-162-6 (PDF)

ISSN-L 1799-0327

ISSN 1799-0335 (PDF)